

STŘEDOŠKOLSKÁ ODBORNÁ ČINNOST
Ročník 2008/2009

Obor 15: Teorie kultury, umění a umělecké tvorby

Drobné sakrální stavby na Liberecku

Small sacral buildings in Liberec and in the neighbourhood of the city

Autor: Michael Hájek
Ročník: Oktáva
Škola: Podještědské gymnázium Liberec, s.r.o.
Sokolovská 328, Liberec, 460 14
Obor: Gymnázium – všeobecné
Konzultant: PaedDr. Jaroslava Šiftová

Liberec 2009

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svou práci vypracoval samostatně a použil jsem pouze podklady uvedené v příloženém seznamu (kap. Prameny a literatura).

Nemám závažný důvod proti zpřístupňování této práce v souladu se zákonem č. 121/2000Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) v platném znění.

V Liberci dne 23. 3. 2009

.....
Michael Hájek

Obsah

<u>Úvod</u>	<u>4</u>
<u>Rozdělení práce, vysvětlení zkratk</u>	<u>4</u>
<u>1. Obecná charakteristika drobných sakrálních staveb</u>	<u>5</u>
<u>2. Všelibice</u>	<u>7</u>
<u>3. Český Dub</u>	<u>13</u>
<u>4. Liberec</u>	<u>34</u>
<u>5. Ostatní místa</u>	<u>48</u>
<u>Závěr</u>	<u>52</u>
<u>Prameny a literatura</u>	<u>54</u>

Přílohy:

č. 1: Základní mapa ČR: Český Dub

č. 2: Základní mapa ČR: Všelibice

č. 3: Základní mapa ČR: Liberec

Úvod

Na Liberecku se nachází mnoho míst a budov, které si zaslouží pozornost. Mezi ně se jistě řadí i drobné sakrální stavby. Cílem práce je najít, kde se v prostoru mezi Bedřichovem, Mníškem, Chrastavou, Osečnou, Českým Dubem a Hodkovicemi nacházejí právě tyto objekty, a zjistit co nejvíce o jejich historii. Nejprve bude nezbytné najít na mapách, kde objekty stojí, následně je navštívit, zjistit o nich co nejvíce informací (z nápisů, z informačních tabulí, od lidí, kteří bydlí v jejich těsné blízkosti,...) a určit jejich přesnou polohu a nadmořskou výšku pomocí GPS navigace. Na závěr bude nutné dohledat chybějící informace v knihách. Některé (ještě nepublikované) informace se snad podaří získat od organizací zabývajících se historií našeho kraje (Jizerskohorský ještědský spolek, spolek Patron). Vzhledem k velkému počtu drobných sakrálních staveb v Liberci a jeho blízkém okolí bude překročen standardní rozsah práce. Ta pojednává o křížích, kapličkách, sochách, sousoších, morových sloupech, Božích mukách, křížových cestách a jiných drobných sakrálních stavbách.

Rozdělení práce, vysvětlení zkratek

Objekty jsou rozděleny do čtyř hlavních kapitol podle příslušnosti ke katastru (Liberec, Všelibice, Český Dub). Nacházejí-li se mimo uvedená území, jsou zařazeny do kapitoly „Ostatní místa“.

V úvodní kapitole je uvedena obecná charakteristika objektů. Poté následují jednotlivé kapitoly s výčtem konkrétních objektů, včetně uvedení mapových souřadnic (trojčíferné číslo v závorce za GPS souřadnicemi), GPS souřadnic, nadmořské výšky (u některých objektů ji nebylo z technických důvodů možno určit, proto je u nich číselný údaj nahrazen „xxx“), ilustračních obrázků a informací o objektech. Číslo v závorce za názvem kapitoly udává počet objektů v příslušné kapitole. Na mapách (viz přílohy) je vždy uvedeno číslo objektu a zkratka, o jakou sakrální stavbu se jedná: K – Kříž; A - Kaple; S - Socha, sousoší; M - Morový sloup; C - Křížová cesta; B - Boží muka; O - Ostatní. Např. C73 je označení objektu č. 73 – Křížové cesty. Od podtržítka vede směřovka k místu, kde se objekt nalézá.

1. Obecná charakteristika drobných sakrálních staveb

Kříže

Kříž (z lat. *crux*) je symbolem ukřižování Ježíše Krista a symbolem křesťanství vůbec. Původně byl popravčím nástrojem, na němž zemřel Ježíš Kristus. Od 4. století je kříž základním symbolem a znamením křesťanů, je předmětem zbožné úcty a náboženského uctívání.

Tvary křížů se různí (víceramenné – papežský, lotrinský, pravoslavný; jednoramenné – latinský, řecký, vklíněný, svatopetrský, svatoondřejský, jeruzalémský, koptský, maltéžský,...), přičemž prvních pět uvedených jednoramenných bylo i starověkými popravčími kříži). V práci se objevuje nejčastěji tzv. latinský kříž, ten bývá vyobrazován s korpusem, nebo i bez něj.¹

Existuje několik typů křížů, které se dělí podle důvodu zřízení: Někteří lidé stavěli **děkovné kříže** po zázračných uzdraveních, jiní jako poděkování za hojnou úrodu či vděk za ochranu před pohromami (mor, požár, ...). **Prosebné kříže** byly stavěny jako prosba k Bohu za úrodu, uzdravení nebo jinou pomoc. **Ochranné kříže** jsou součástí prosebných křížů. Stavěly se jako prosba k Bohu za ochranu majetku a života, zejména v dobách, kdy v okolí řádil mor, válka nebo jiná hrozba. **Hřbitovní kříž**, jakožto znamení vykoupení a záruky vzkříšení, se nachází na posvátném místě hřbitova.

Kaple a kapličky

Kaple (ze středověkého lat. *capella*, zdrobnělina od *cappa*), kaplička je sakrální budova podobná kostelu, ale výrazně menší. Její název se odvozuje od malého kostela v Tours, v němž byla uchovávána a uctívána *cappa*, čili plášť svatého Martina.

Kaple a kapličky vyskytující se v této práci stojí vždy samostatně (nikoli jako část stavebního komplexu) a dělí se podle svého účelu zřízení, resp. dle účelu, ke kterému slouží - např. kaple hřbitovní, poutní, atd. Kaplička, na rozdíl od kaple, není nikomu zasvěcena.²

---

¹ *Slovník křesťanské kultury*, s. 194 – 195; *Křesťanství od A do Z*, s. 107.

² *Křesťanství od A do Z*, s. 86.

Sochy a sousoší

Socha je plastické vyobrazení postavy světce. Sousoší je seskupení několika soch u sebe, zpravidla na jednom podstavci, popř. na balustrádě okolo hlavní sochy (nebo morového sloupu). Nejčastěji používaným sochařským materiálem bývá pískovec. Socha stojí vždy na podstavci, ten je obvykle žulový nebo pískovcový.

Křížové cesty

Křížová cesta je upomínka na Ježíšovu cestu z Pilátova paláce na Kalvárii. Ve 14. a 15. století ji začali šířit františkáni s myšlenkou na věřící, kteří se nemohli vydat do Svaté země. Křížová cesta má zpravidla 14 zastavení, vyznačených obrazy, basreliéfy nebo kříži. Každé ze čtrnácti zastavení představuje jeden výjev utrpení Páně (1. Ježíš před Pilátem, 2. Ježíš na sebe bere kříž, 3. Ježíš klesá pod křížem poprvé, 4. Ježíš potkává svou matku, 5. Šimon z Kyrény pomáhá Ježíšovi nést kříž, 6. Veronika podává Ježíšovi roušku, 7. Ježíš klesá pod křížem podruhé, 8. Ježíš potkává jeruzalémské ženy, 9. Ježíš padá pod křížem potřetí, 10. Vojáci losují o Ježíšův šat, 11. Ježíš je ukřižován, 12. Ježíš umírá na kříži, 13. Ježíš je snímán z kříže, 14. Ježíš je ukládán do hrobu). Křesťané procházejí křížovou cestou v kostele nebo pod širým nebem. Jednotlivá zastavení na této cestě dávají příležitost k modlitbě a meditaci o Kristově utrpení.³

Boží muka

Boží muka jsou stavby v podobě dřívku, sloupku nebo kapličky v polích, u cest, s obrázkem či sochou svatého, připomínající místní událost. Název vznikl podle ukřižování Ježíše Krista.⁴

Ostatní sakrální stavby

Mezi drobné sakrální stavby se řadí i zvonice, svaté obrázky v exteriéru a vyobrazení křížů nebo modliteb na opracovaných kamenech.

---

³ *Slovník křesťanské kultury*, s. 196.

⁴ *Encyklopedický slovník*, s. 134.

2. Všelibice (17)

Prosebné a ostatní kříže

Kříž, objekt č. 1

Souřadnice: N 50.71638° (979); E 15.05946° (696); 561 m n.m.

Kovový kříž z roku 1860 se nachází na soukromém pozemku v Hořeních Pasekách. Kříž s pozlaceným korpusem stojí na betonovém podstavci. Nápis na podstavci praví: *“Ten kříž jest postaven na památku a k chvále Boží odkázán od Jana Škody roku 1860.”* Autora kříže se zjistit nepodařilo, kříž nechal postavit Jan Škoda.

Kříž, objekt č. 2

Souřadnice: N 50.72046° (979); E 14.96624° (695); 560 m n.m.

Kovový kříž s korpusem se nachází na soukromém pozemku v Hořeních Pasekách. Stojí na betonovém podstavci, byl nalomen a následně opraven, ale dodnes je jeho vrchní část křivá. Kříž i korpus reziví. Nápis na podstavci cituje z Bible: *„Bůh vzbudil Pána, a vzbudí i mne silou svou. I. Korint'. kap.6.v.14.“* Rok postavení kříže, jeho autora ani zřizovatele se zjistit nepodařilo.

Kříž „U Potoka“, objekt č. 3

Souřadnice: N 50.71002° (980); E 14.96907° (696); 483 m n.m.

Kovový kříž z roku 1835 se nachází nad hlavní křižovatkou v Dolních Pasekách směrem na Rozstání. Kříž s korpusem stojí na pískovcovém podstavci. Vedle stojící lípa byla v létě roku 2007 větrem vyvrácena. Blízké okolí kříže se stalo dějištěm románu Karolíny Světlé *„Kříž u potoka.“* (1868). Na podstavci jsou reliéfy Panny Marie, sv. Václava a sv. Aloise z Gonzagy a špatně čitelný nápis. Autora ani zřizovatele kříže se zjistit nepodařilo.⁵

⁵Československo v památkách 12. – 20. století, s. 103.

Kříž, objekt č. 4

Souřadnice: N 50.70806° (980); E 14.98549° (693); 491 m n.m.

Dřevěný kříž s plochým plechovým korpusem se nachází ve Vesci u Světlé pod Ještědem, 200 m pod hřbitovem. Vedle kříže, který stojí u polní cesty, rostou dva mohutné javory. Původní korpus je v expozici Podještědského muzea, autorem kopie z roku 1990 je pražský výtvarník Radek Brož (1967-1996). Okolí kříže se stalo dějištěm závěrečné scény Vesnického románu (1876) od Karolíny Světlé. Rok postavení kříže, jeho autora ani zřizovatele se zjistit nepodařilo.⁶

Kříž, objekt č. 5

Souřadnice: N 50.70510° (980); E 14.93112° (698); 387 m n.m.

Kovový kříž z roku 1873 se nachází u křižovatky mezi Osečnou a Janovým Dolem. Kříž na pískovcovém podstavci se nachází na kraji pole. Na podstavci je vyryt letopočet 1873. Autora ani zřizovatele kříže se zjistit nepodařilo.

Hřbitovní kříž, objekt č. 6

Souřadnice: N 50.70398° (981); E 14.95014° (697); 433 m n.m.

Kovový hřbitovní kříž z roku 1901 se nachází uprostřed hřbitova v Janově Dolu. Kříž s korpusem stojí na kamenném postavci, na němž je instalována kovová deska s německým nápisem: „Gefilde des Friedens. Gefilde der Ruh: nur hier winkt Veredlung dem Sterblichen zu.“⁷ Na podstavci je vyryt letopočet 1901 a špatně čitelné jméno zřizovatele (snad Johanne Hial). Autora kříže se zjistit nepodařilo.

Kříž, objekt č. 7

Souřadnice: N 50.68965° (983); E 14.90198° (699); xxx m n.m.

Ozdobný kříž z roku 1909 se nachází v Podvrší, na křižovatce dvou cest (do Lázní Kundratice a do Osečné). Kříž s korpusem stojí na pískovcovém podstavci. Autora kříže se zjistit nepodařilo, jméno zřizovatele na podstavci je nečitelné.

⁶ Českodubsko v památkách 12. – 20. století, s. 145.

⁷ Pole míru. Pole klidu: jen zde se může smrtelník zušlechtit.

Hřbitovní kříže

Hřbitovní kříž, objekt č. 8

Souřadnice: N 50.69153° (982); E 14.91484° (699); xxx m n.m.

Hřbitovní kříž z roku 1898 se nachází v Osečné, uprostřed hřbitova. Kříž, stejně jako korpus s velkou trhlinou silně reziví. Schůdek i pískovcový postavec který na něm stojí má uražené rohy a je prasklý. Na patě podstavce je nápis: "Errichtet im Jahre 1898 von / Dechant Felger u. Dechant Fischer"⁸ a deska s nápisem: "Beim Kreuze / Christi suche Trost / Friede, Gnade / und Heil."⁹ Autora kříže se zjistit nepodařilo, kříž nechali postavit děkani Felger a Fischer.

Kapličky

Kaplička, objekt č. 9

Souřadnice: N 50.69797° (981); E 14.92280° (699); 371 m n.m.

Obnovená, prázdná kaplička se nachází 30m od silnice, na konci Osečné směrem na Janův Důl. Natřená kaplička s novou střechou se nachází na okraji pole. Rok postavení kapličky, jejího autora ani zřizovatele se zjistit nepodařilo.

Kaplička, objekt č. 10

Souřadnice: N 50.68806° (982); E 14.93650° (698); 420 m n.m.

Nově opravená prázdná kaplička se nachází u silnice z Kotle do Osečné, před zatáčkou, mezi dvěma mohutnými stromy. Má novou oplechovanou střechu, zepředu je natřená, zezadu jsou vidět původní pískovcové kameny. Rok postavení kapličky, jejího autora ani zřizovatele se zjistit nepodařilo.

⁸ Postaveno v roce 1898 děkanem Felgerem a děkanem Fischerem.

⁹ U kříže hleděj útěchu, pokoj, milosrdenství a spásu.

Kaplička, objekt č. 11

Souřadnice: N 50.68123° (983); E 14.94950° (697); 463 m n.m.

Opravená kaplička se nachází u hlavní silnice v Kotli u města Osečné. Kaplička, nad níž roste mohutná lípa, stojí na soukromém pozemku, je však k ní zachován volný přístup. Kaplička byla nedávno opravena, její vrchní část byla natřena, původní kamenné kvádry srovnány a bylo provedeno její odizolování. Rok postavení kapličky, jejího autora ani zřizovatele se zjistit nepodařilo.

Sochy, sousoší a morové sloupy

Sousoší sv. Luitgardy, objekt č. 12

Souřadnice: N 50.69144° (982); E 14.92614° (699); 406 m n.m.

Sousoší sv. Luitgardy z poloviny 18. století se nachází na východním kraji Osečné, na malém kopečku. „V letech 1653 – 1783 byl vrchností Českokodubská ženský klášter sv. Jakuba ve Vídni, který získal panství v Podještědí věnem od své abatyše Reginy, dědičky hraběte Isolaniho. Trvalou památkou na zbožnou Reginu jsou v Českém Dubě, v Hodkovicích a v Osečné velkolepá sousoší z pískovce, zpodobňující v životní velikosti tři katolické svaté: Jana, Pavla, Luitgardu. Luitgarda je světice Cisterciáckého řádu. Představená kláštera se rozhodla, že v době častých morů a stavění morových sloupů ozdobi tři největší obce svého panství pod Ještědem důstojnými monumenty z umělecké dílny Matyáše Brauna (1684-1738). Postavy sv. Luitgardy, sv. Jana a sv. Pavla s mečí symbolizuje cisterciánskou a křížovnickou minulost Českokodubska.“¹⁰ Sousoší bylo opraveno v roce 1882. „V předvečer Svatovítské pouti se zde konají koncerty, setkávají se zde přátelé, susedé, lázeňští hosté, aby zapomněli na všední starosti a načerpali nových sil.“¹¹ Autorem sousoší je tedy Matyáš Braun, zřizovatelem byla abatyše ženského kláštera ve Vídni.

Socha sv. Jana Nepomuckého, objekt č. 13

Souřadnice: N 50.71960° (979); E 14.96518° (696); 558 m n.m.

Drobná pískovcová socha sv. Jana Nepomuckého z roku 1845¹² se nachází na soukromém pozemku v Hořeních Pasekách. Socha stojí na pískovcovém podstavci, nad ní roste mohutný jírovec. Nápis na podstavci praví: „Svatý Jene Nepomucký, oroduj za nás.“ Autora sochy ani jejího zřizovatele se zjistit nepodařilo.

¹⁰ Informační tabule u sousoší.

¹¹ Dodatek u informační tabule u sousoší.

¹² Českokodubsko v památkách 12. – 20. století, s. 107.

Socha sv. Jana Nepomuckého, objekt č. 14

Souřadnice: N 50.70911° (980); E 14.98497° (694); 507 m n.m.

Drobná pískovcová socha sv. Jana Nepomuckého z roku 1837 se nachází ve Světlé pod Ještědem pod hřbitovem, mezi dvěma vzrostlými lipami a jasanem. Socha stojí na vysokém pískovcovém sloupu s malým podstavcem, na němž je vyryt rok 1837. Socha je uvedena na soupisu soch světelské farnosti z roku 1836¹³, nejedná se tedy o rok (1837), kdy byla socha poprvé instalována. Jedno z možných vysvětlení je, že původní socha staršího data (zřejmě 1811¹⁴) byla v roce 1837 zničena a v témže roce vytvořena menší kopie sochy. Miniaturnost sochy je velmi výrazná, samotná socha je

3,5 krát menší než podstavec a sloup na němž stojí. Autora sochy ani jejího zřizovatele se zjistit nepodařilo.

Morový sloup, objekt č. 15

Souřadnice: 50.69491° (981); E 14.92061° (699); 370 m n.m.

Pískovcový morový sloup z roku 1730 se sochami čtyř svatých se nachází na náměstí v Osečné. Sousoší bylo opraveno mimoňským sochařem Franzem Hemmrichem. Zřízení sloupu a jedné sochy Panny Marie zaplatil Christoph Jaeschke, sochu sv. Františka Xaverského financoval farář P. František Xaver Richter, sochu sv. Jana Nepomuckého a sv. Víta zaplatil Anton Andersch a sochu sv. Jana Křtitele dali udělat a osadit Ferdinand Jäschke, Hans Georg Andersch a Josef Jäschke. Osazení ohrazení a mříže zaplatila osečenská obec a místní obyvatelé. Sousoší bylo opraveno v roce 1881 (libereckým sochařem N. Elstnerem), v roce 1882 bylo sousoší ohrazeno osmi 1,5 m vysokými žulovými sloupy, propojenými po obvodu železnými řetězy. Sousoší bylo opravováno v letech 1902 (dekorátorem pokojů a malířem Josefem Krausem), 1964 (Zdeňkem Šejnostem a Ludvíkem Kodymem) a 1995 (akademickými sochaři Michaellem Bílkem a Bohumilem Zemánkem). Autorem morového sloupu je tedy Franz Hemmrich, zřizovateli byli farář P. František Xaver Richter, Ferdinand Jäschke, Christoph Jäschke, Josef Jäschke, Hans Georg Andersch, Anton Andersch, další obyvatelé Osečné a obec.¹⁵

¹³ *Mariánské, trojiční a další světecké sloupy a pilíře v Libereckém kraji*, s. 241.

¹⁴ Zbytky nápisu „1811“ přečetli na podstavci sochy v roce 2002 autoři publikace *Mariánské, trojiční a další světecké sloupy a pilíře v Libereckém kraji* (s. 241). Později (mezi lety 2003 - 2007) byla socha zrestaurována a byl vyryt nový údaj – rok 1837.

¹⁵ *Mariánské, trojiční a další světecké sloupy a pilíře v Libereckém kraji*, s. 235 -239.

Křížové cesty

Křížová cesta, objekt č. 16

Souřadnice: 50.68121 ° (983); E 14.94950 ° (697); 463 m n.m.

Křížová cesta z let 1902-1904 se nachází v kopci nad Kotle, po levé straně směrem do Modlibohova, naproti odbočce do Smržova. První zastavení se nachází v těsné blízkosti opravené kaple (viz objekt č.11). Zachovalo se pouze několik zastavení, avšak bez obrazů. Vrcholová kaple v posledním desetiletí chátrala, nyní z ní zbyly pouze obvodové zdi. Autora křížové cesty se zjistit nepodařilo, zřizovatelem byla německá rodina Biennertů z Kotle.¹⁶

Ostatní sakrální stavby

Obrázek Panny Marie, objekt č. 17

Souřadnice: N 50.70655° (980); E 14.96095° (696); 495 m n.m.

Obrázek Panny Marie na betonovém sloupu se nachází u hlavní silnice z Janova Dolu do Rozstání. Obrázek se nachází pod velkým stromem. Rok postavení, autora ani jeho zřizovatele se zjistit nepodařilo.

---

¹⁶ Zdeněk Buriánek.

3. Český Dub (62)

Prosebné a ostatní kříže

Kříž, objekt č. 18

Souřadnice: N 50.72851° (979); E 15.12656° (684); 474 m n.m.

Kovový kříž se nachází v ulici V Pastvinách v Proseči nad Nisou. Kříž stojí na kamenném podstavci. Jsou na něm patrné stopy zlomení a následného vyspravení. Kříž stojí pod vzrostlým stromem na soukromém pozemku u opuštěného domu. Rok postavení kříže, jeho autora ani zřizovatele se zjistit nepodařilo.

Kříž, objekt č. 19

Souřadnice: N 50.71111° (981); E 15.11136° (686); 605 m n.m.

Plochý kovový kříž se nachází na Milířích v Rádle, na soukromém pozemku u domu č.p 218, v odlehleém koutě zahrady. Kříž stojí na kamenném postavci. Byl zlomen nejspíše spadlou větví z jedné ze dvou mohutných lip rostoucích nad křížem a následně byl opraven. Rok postavení kříže, jeho autora ani zřizovatele se zjistit nepodařilo.

Kříž, objekt č. 20

Souřadnice: N 50.72403° (980); E 15.12301° (685); 421 m n.m.

Kovový kříž se nachází ve Vratislavicích nad Nisou u domu č.p. 420. Kříž s plochým plechovým korpusem stojí na žulovém podstavci. Součástí barevně natřeného plechového korpusu je i plechový andělíček. Rok postavení kříže, jeho autora ani zřizovatele se zjistit nepodařilo.

Kříž, objekt č. 21

Souřadnice: N 50.72983° (979); E 15.11496° (685); 385 m n.m.

Kovový kříž se nachází v Proseči nad Nisou, u hlavní silnice směrem na Jablonec. Kříž stojí na kamenném podstavci. Za křížem rostou dva velké jasany, na podstavci zbyly pouze díry po vytržené tabulce. Rok postavení kříže, jeho autora ani zřizovatele se zjistit nepodařilo.

Kříž, objekt č. 22

Souřadnice: N 50.69866° (983); E 15.11612° (685); 535 m n.m.

Pískovcový kříž z roku 1808 se nachází v Rádle před kostelem. Kříž s korpusem stojí na ozdobném pískovcovém podstavci. Na soklu kříže je zřepředu reliéf Panny Marie Bolestné a pod ní letopočet 1833, vlevo sv. František Serafinský, vpravo sv. Josef. Původně měl kříž po obou stranách dvě vedle sebe klečící děti. Kříž byl postaven r. 1808 a opraven roku 1833. Nechal jej postavit domkář a povozník Josef Lang, bytem na Rádle, č. 103. Náklady na kříž a výzdobu činily 300 zlatých. Tuto částku pokrylo dědictví Franze Langa. První umístění kříže bylo na prostranství u rádelské kaple, hned vedle staré školy. Autora kříže se zjistit nepodařilo, nechal ho postavit Josef Lang.¹⁷

Kříž sedláka Schwarze, objekt č. 23

Souřadnice: N 50.69546° (983); E 15.13961° (684); 501 m n.m.

Obnovený kovový kříž z roku 1831 se nachází v poli za Rádlem, směrem na Rychnov u červené turistické značky. Bohatě zdobený kříž stojí na žulovém podstavci. Kříž byl zřízen r. 1831 Mariane Maschke a později opraven Marií Preisslerovou. Obcí byl obnoven na podzim roku 2005. Vedle kříže stojí žulová lavička. Autora kříže se zjistit nepodařilo.¹⁸

¹⁷ *Patron*, 2007/02, s. 14.

¹⁸ Obnovená deska na podstavci; *Patron*, 2008/4, s. 15.

Kříž, objekt č. 24

Souřadnice: N 50.69140° (983); E 15.10663° (686); 459 m n.m.

Natřený kovový kříž se nachází v Jeřmanicích na samotě u domu č. p. 51/503E. Zlomený kříž vsadili zřejmě Latschovi (majitelé pozemku, na kterém kříž stojí) do betonové trubky a přibetonovali ji k původnímu žulovému podstavci. Rok postavení kříže, jeho autora ani zřizovatele se zjistit nepodařilo.

Podstavec kříže, objekt č.25

Souřadnice: N 50.71771° (980); E 15.05618° (689); 445 m n.m.

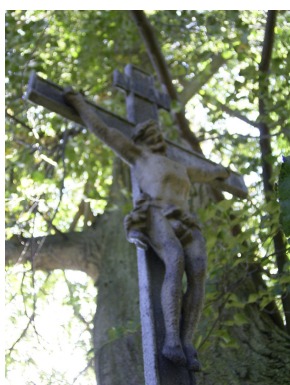
Pískovcový podstavec se nachází v Minkovicích v Liberci u hlavní cesty do Šimonovic. Z původního kříže zbylo pouze patnácticentimetrové torzo. Nápis na pískovcovém podstavci je nečitelný. Podstavec je mírně pootočen vzhledem k podstavcovým kamenům – základům. Rok postavení kříže, jeho autora ani zřizovatele se zjistit nepodařilo.

Ulomený kříž, objekt č. 26

Souřadnice: N 50.72194° (979); E 15.05197° (690); 414 m n.m.

Kříž z roku 1862 se nachází v Minkovicích v Liberci u hlavní cesty do Šimonovic. Kříž se přetočil do vodorovné polohy, vedle kamenného podstavce, který je ze zadní strany rozlomený. Kříž drží stále na železné konstrukci, která ho měla zezadu podpírat. Nápisy jsou špatně čitelné. Zřizovatele kříže ani autora se zjistit nepodařilo.

Kříž, objekt č. 27

Souřadnice: N 50.71990° (979); E 15.02998° (691); 499 m n.m.

Kovový kříž s korpusem se nachází „U Vápenky“ v Liberci, u odbočky modré turistické značky ze silnice. Kovový kříž se ulomil těsně nad kamenném podstavci - drží jen na kovové konstrukci, která ho měla pouze podpírat. Kříž zakrývají dvě mohutné lípy. Rok postavení kříže, jeho autora ani zřizovatele se zjistit nepodařilo.

Kříž, objekt č. 28

Souřadnice: N 50.71640° (980); E 15.06504° (689); 469 m n.m.

Kovový kříž se nachází mezi dvěma javory, u silnice, 150m před Dlouhým Mostem směrem z Doubí. Kříž s pozlaceným korpusem stojí na kamenném podstavci bez nápisů Rok postavení kříže, jeho autora ani zřizovatele se zjistit nepodařilo.

Kříž, objekt č. 29

Souřadnice: N 50.71608° (980); E 15.06552° (688); 494 m n.m.

Kovový kříž se nachází u hlavní silnice v Dlouhém Mostě, mezi dvěma jasaný. Kříž s pozlaceným korpusem stojí na kamenném podstavci. Kříž byl nedávno obnoven. Je zabetonován do horní části podstavce. Rok postavení kříže, jeho autora ani zřizovatele se zjistit nepodařilo.

Kříž, objekt č. 30

Souřadnice: N 50.66609° (986); E 15.08315° (688); xxx m n.m.

Kovový kříž se nachází v Hodkovicích nad Mohelkou, u silnice nad hřbitovem vedoucí souběžně 300 metrů pod lesem, mezi dvěma vzrostlými lipami. Kříž s pozlaceným korpusem stojí na pískovcovém podstavci. Rok postavení kříže, jeho autora ani zřizovatele se zjistit nepodařilo.

Kříž, objekt č. 31

Souřadnice: N 50.68645° (984); E 15.08841° (688); xxx m n.m.

Kovový kříž se nachází na pravé straně silnice vedoucí ze Záskalí na Dlouhý Most, před odbočkou k Výpřeži. Rezivějící kříž s korpusem a nečitelnou rezivějící cedulkou stojí na kamenném podstavci. Okolo kříže stojí rozbitý okrasný plůtek. Na podstavci je reliéf oka a busty dvou andělíčků. Na oprýskaných stěnách podstavce jsou reliéfy. Rok postavení kříže, jeho autora ani zřizovatele se zjistit nepodařilo.

Kříž, objekt č. 32

Souřadnice: N 50.68645° (986); E 15.08841° (690); xxx m n.m

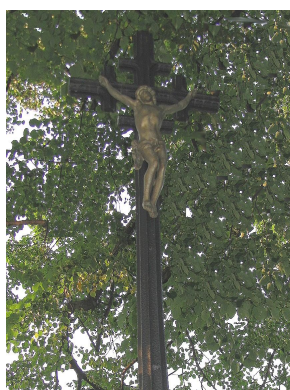
Litínový kříž z druhé poloviny 19. století se nachází v Petrašovicích, v zahradě na soukromém pozemku u hlavní silnice. Kříž stojí na neogotickém podstavci. Na přední straně podstavce nápis "Já jsem cesta pravda a život, Jan 14,6" a reliéf korporálu, kalichu a těla Páně vyzařujícího paprsky.¹⁹

Kříž, objekt č. 33

Souřadnice: N 50.67205° (985); E 15.08488° (688); xxx m n.m

Kovový kříž se nachází u silnice z Hodkovic nad Mohelkou na Záskalí, mezi dvěma lipami. Kříž s korpusem stojí na pískovcovém podstavci. Na přední straně podstavce je nečitelný německý nápis. Rok postavení kříže, jeho autora ani zřizovatele se zjistit nepodařilo.

Kříž, objekt č. 34

Souřadnice: N 50.66773° (986); E 15.07700° (689); xxx m n.m

Kovový kříž se nachází 400 m za Hodkovicemi, 150 m nad silnicí z Hodkovic do Petrašovic, mezi třemi vzrostlými lipami. Kříž s korpusem stojí na pískovcovém podstavci. Podle pověsti se až k tomuto kříži dokutálela hlava odsouzeného z místního popraviště.²⁰

¹⁹ Českodubsko v památkách 12. - 20.stol., s. 127.

²⁰ Informační tabulka Hodkovické nadace u kříže.

Kříž, objekt č. 35

Souřadnice: N 50.69580° (983); E 15.10146° (686); xxx m n.m

Dřevěný kříž se nachází 100 m za dálničním podjezdem směrem z Rádla do Jeřmanic. Stojí na pískovcovém podstavci, který byl přemístěn z blízké zahrady na současné místo v roce 2006. Nynější dřevěný kříž byl vyroben při této příležitosti. Nápis na podstavci je nečitelný. Autora původního kříže ani jeho zřizovatele se zjistit nepodařilo.²¹

Poutní kříže

Ulomený kříž, objekt č. 36

Souřadnice: N 50.72673° (979); E 15.09768° (686); 502 m n.m.

Zbytek ulomeného kovového kříže z 19. století se nachází ve Vratislavicích nad Nisou, pod restaurací Mojžíšův pramen, na kraji lesa. Kříž, z kterého zbyly pouze tři sošky stojící u jeho paty a dva andělé, nesoucí sošky, byl postaven u pramene, kudy chodila procesí poutníků na Milíře. Autora kříže ani zřizovatele se zjistit nepodařilo.²²

Hřbitovní kříže

Hřbitovní kříž, objekt č. 37

Souřadnice: N 50.71241° (981); E 15.10771° (685); 610 m n.m.

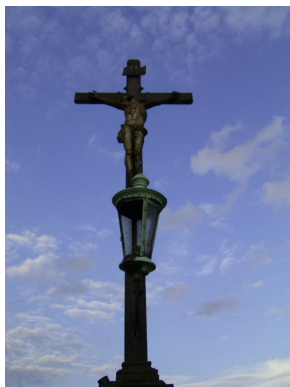
Kovový hřbitovní kříž z roku 1901 se nachází na hřbitově na Milířích v Rádle, 300 m pod Císařským kamenem. Stojí na kamenném podstavci. Je situován do středu hřbitova, chybí mu korpus a jedno rameno je mírně poškozeno. Na desce na podstavci je čitelný německý nápis: „*Was ist diese Welt mir ihren Schätzen Gegen jenes Glück das Gott verspricht! Himmlisch wird der Himmel unsergötzen, Hier begreiftes unser Geist noch nicht.*“²³ Autora kříže ani jeho zřizovatele se zjistit nepodařilo.

²¹ Zdeněk Buriánek.

²² *Kniha o Jizerských horách*, s. 126 - 127

²³ Co je tento svět se svými poklady, proti štěstí, které slibuje Bůh? Nebeské bude nebe našich model, zde to náš rozum ještě nechápe.

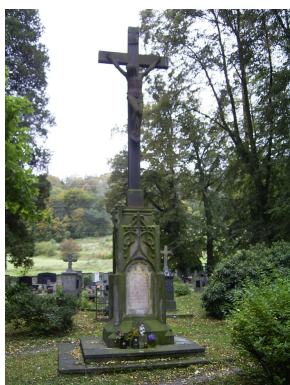

Hřbitovní kříž, objekt č. 38

Souřadnice: N 50.69742° (983); E 15.11752° (685); 528 m n.m.

Kovový hřbitovní kříž s korpusem z roku 1863 se nachází na hřbitově v Rádle. Stojí na kamenném podstavci a je situován do středu novější části hřbitova. Na kříži je připevněná kovová konstrukce s lucernou. Do kamenného podstavce je vyryt pozlacený německý nápis: „*Ych bin die Auferstehung und das Leben. Wer an mich glaubt, der wird leben, wenn er auch schon gestorben ist. Job. II. 25.*“²⁴ Na spodní části podstavce je vyryto jméno a letopočet: „*Josef Demuth Stiller, 1863*“. Autora kříže se zjistit nepodařilo, kříž nechal postavit Josef Demuth.

Hřbitovní kříž, objekt č. 39

Souřadnice: N 50.66352° (986); E 15.08781° (688); 390 m n.m.

Kovový hřbitovní kříž s korpusem se nachází uprostřed hřbitova v Hodkovicích nad Mohelkou. Stojí na zdobeném pískovcovém podstavci. V přední stěně podstavce je vložena kamenná deska s českoněmeckým nápisem, v českém znění: „*Já jsem vzkříšení a život. Kdo ve mě věří, i kdyby zemřel, živ bude na věky.*“ Rok postavení kříže, jeho autora ani zřizovatele se zjistit nepodařilo

Kapličky

Kaplička, objekt č. 42

Souřadnice: N 50.71895° (980); E 15.05453° (689); 443 m n.m.

Kaplička se nachází v nové zástavbě v Minkovicích v Liberci, 30 m od hlavní silnice. V současné době se opravuje - má již novou střechu a oplechování. Nový křížek, interiér a štukování ještě nejsou hotovy (říjen 2007). Rok postavení kapličky, jejího autora ani zřizovatele se zjistit nepodařilo

²⁴ Já jsem vzkříšení a život. Kdo ve mě věří, i kdyby zemřel, živ bude na věky.

Kaplička, objekt č. 44

Souřadnice: N 50.68133° (984); E 15.08275° (688); xxx m n.m.

Kaplička se nachází na levé straně silnice vedoucí z Hodkovic na Záskalí, mezi dvěma lipami. Je bíle natřená, má modré dveře s petlicí a zámek. Uvnitř visí obrázek Panny Marie s Ježíškem. Rok postavení kapličky, jejího autora ani zřizovatele se zjistit nepodařilo.

Kaplička, objekt č. 45

Souřadnice: N 50.68148° (984); E 15.05292° (690); xxx m n.m.

Nově opravená kaplička se nachází v Bohdánkově. Vedle ní stojí lavička a pumpa s pitnou vodou. Zevnitř je kaplička vybělená, na oltáři stojí socha Panny Marie, dvou andělů a křížek. Na stěnách jsou dva kříže s korpusem a socha Ježíše a sv. Josefa. Rok postavení kapličky, jejího autora ani zřizovatele se zjistit nepodařilo.

Kaplička, objekt č. 46

Souřadnice: N 50.66709° (986); E 15.05650° (690); xxx m n.m

Kaplička z první poloviny 19. století se nachází v Petrašovicích na návsi. Během stavební úpravy ve 20. letech 20. století zde byla umístěna pamětní deska dvanácti obětem první světové války z Petrašovic, Kohoutovic a z Vesce. Kaplička je natřena, střecha je nová. V její těsné blízkosti se nachází zvonice (viz objekt č. 79). Autora kapličky ani jejího zřizovatele se zjistit nepodařilo.

Kaplička, objekt č. 47

Souřadnice: N 50.67930° (984); E 15.00814° (693); xxx m n.m

Čerstvě opravená kaplička z roku 1723²⁵ se nachází v Domaslavicích. Stávala u křižovatky silnice od Proseče a místní komunikace od Starého Dubu. Po rekonstrukci silnice Hodkovice - Český Dub v padesátých letech se zdvihla i silnice od Proseče a kaplička se dostala pod úroveň silnice. Tento stav byl pro ni nevhodný, zejména v zimě a v období dešťů. V roce 2007 obdržela obec dotaci na její opravu a tak 23. června 2007 byla po náročných technických přípravách přesunuta na místo jen o pár metrů vzdálenější od křižovatky silnice, kde do září

²⁵ Českokubsko v památkách 12. – 20. století, s. 125.

roku 2008 probíhala její celková oprava. Ke kapli vede štěrkový chodník. Autora kapličky ani jejího zřizovatele se zjistit nepodařilo.²⁶

Kaplička, objekt č. 48

Souřadnice: N 50. 68176° (984); E 15. 01767° (693); xxx m n.m

Kaple z poloviny 19. století²⁷ se zvonící se nachází ve Vlčetíně. Střecha věžičky reziví, omítka je oprýskaná. Vnitřek kapličky je bez výzdoby, její okolí je upravené. Autora kapličky ani jejího zřizovatele se zjistit nepodařilo.

Kaplička, objekt č. 49

Souřadnice: N 50. 67291° (985); E 15. 03749° (691); xxx m n.m

Čerstvě natřená kaplička se nachází 2,5 km za Petrašovicemi směrem na Český Dub, před odbočkou na Bílou, více jak metr pod úrovní silnice. Okolí kapličky je upravené okolí. Vedle kapličky stojí 2 mohutné lípy. Rok postavení kapličky, jejího autora ani zřizovatele se zjistit nepodařilo.

Kaplička, objekt č. 50

Souřadnice: N 50. 66603° (985); E 15. 05671° (688); xxx m n.m.

Kaplička ve Skalním údolí se nachází na pravé straně silnice z Hodkovic nad Mohelkou na Záskalí. Na této skále neobvyklého tvaru stojí bývalý městský vodojem. K tomuto místu se váže zajímavá pověst. Kdysi dávno zde musel z neznámých důvodů přenocovat jeden tovaryš. Špatné počasí mu nedovolovalo spát pod širým nebem, proto vylezl na skálu. Na skále se nachází docela velká prohlubeň, kam se uložil ke spánku. Spaní měl neklidné a tak se stalo, že se v noci překulil a spadl ze skály. Co však bylo nejpřekvapivější, nic se mu nestalo. Když to doma vyprávěl rodičům, rozhodli se zde postavit na památku kříž. Kříž ale nestál dlouho. Opilý mladík z nedalekého domku kříž povalil a zničil. Stalo se však, že zanedlouho onemocněl. Jeho rodiče si to vysvětlovali jako důsledek zneuctění kříže. Proto se rozhodli vytvořit památník nový. Vytesali do skály otvor, zasadili do něj svatý obraz a vše upravili jako kapličku. Zda se nezdárný syn uzdravil pověst nepraví. Přesného autora kapličky ani jejího konkrétního zřizovatele se zjistit nepodařilo.²⁸

²⁶ Podještědský měsíčník, 2006/7-8, s. 2.

²⁷ Českodubsko v památkách 12. - 20. století, s. 147.

²⁸ Patron, 2006/1, s. 17.

Kaple

Kaple Panny Marie, objekt č. 40

Souřadnice: N 50.69421° (983); E 15.10966° (686); 475 m n.m.

Kaplička se nachází v poli v obci Rádlo, 100 metrů nad železniční stanicí. Rostou vedle ní dva mohutné jírovce. Před nimi je natřená lavička. Vevnitř visí obraz Panny Marie. Kaplička je celkově v dobrém stavu. Rok postavení kapličky, jejího autora ani zřizovatele se zjistit nepodařilo

Kaple navštívení Panny Marie, objekt č. 41

Souřadnice: N 50.67732° (984); E 14.98832° (695); 352 m n.m.

Kaple Navštívení Panny Marie z roku 1760 se nachází u hlavní silnice ve Starém Dubu. Má kruhový půdorys, před několika lety byla natřena a má novou střechu. Autora kaple ze zjistit nepodařilo, kapli nechal postavět Adam z Hartigu.²⁹

Kaple Nejsvětějšího Srdce Ježíšova, objekt č. 43

Souřadnice: N 50.70054° (982); E 15.06955° (689); 535 m n.m.

Kaple se nachází v Javorníku. Na věžičce chybí kříž. Částečně prosklené dveře s mříží chrání vstup do kapličky, kde stojí dřevěný oltář s plastickým křížem, obraz Nejsvětějšího Srdce Ježíšova, kříž a svícny. Rok postavení kapličky, jejího autora ani zřizovatele se zjistit nepodařilo.

²⁹ *Československo v památkách 12. – 20. století*, s. 138.

Poutní kaple sv. Panny Marie Bolestné, objekt č. 51

Souřadnice: N 50.71023° (981); E 15.11025° (686); 628 m n.m.

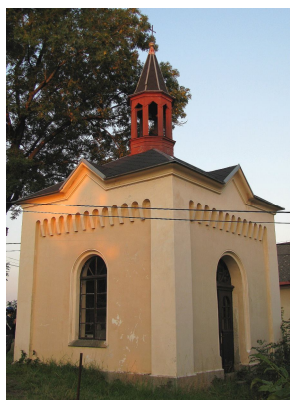
Poutní kaple sv. Panny Marie Bolestné se nachází 20m od křižovatky na Milířích. Je to památka chráněná státem. Křížek na věžičce je nahnutý, šindele na kraji střechy uvolněné. Rok postavení kaple, jejího autora ani zřizovatele se zjistit nepodařilo.³⁰

Javornická kaple, objekt č. 52

Souřadnice: N 50.69381° (983); E 15.07323° (688); 648 m n.m.

Javornická kaple³¹ z roku 1812 se nachází pod Javorníkem, na rozcestí modré a zelené turistické značky. Kaple byla opravena roku 1900. Uvnitř se nachází dřevěný oltář. Nad vstupem do kaple je bohatě zdobená stěna reliéfy. Autora kaple ani jejího zřizovatele se zjistit nepodařilo.

Kaple sv. Anny, objekt č. 53

Souřadnice: N 50.68482° (983); E 15.08722° (687); xxx m n.m.

Kaple se nachází ve zkratce zatáčky v Záskalí. Je žlutě natřená, vevnitř se nachází oltář, obrazy i lavice. Kaplička je v dobrém stavu, jednou ročně (26.7.) se zde slouží mše svatá. Rok postavení kapličky, jejího autora ani zřizovatele se zjistit nepodařilo.

---

³⁰ V kapli se slouží mše pouze jednou ročně (14.9.), proto nebylo možno kapli navštívit a zjistit informace o interiéru.

³¹Název „Javornická kaple“ byl převzat z publikace *Jizerské hory – turistická mapa*, nepodařilo se zjistit, komu je zasvěcena.

Vrcholová kaple, objekt č. 54

Souřadnice: N 50.66076° (987); E 15.08537° (688); xxx m n.m.

Vrcholová kaple křížové cesty z roku 1820 se nachází na Kostelním vrchu za Hodkovicemi nad Mohelkou, směrem na Vrchovinu. Byla postavena z finančních prostředků vybraných mezi místními obyvateli. Od té doby se přes 20 let marně žádalo o vysvěcení, až tehdejší vikář J. Pazour prosadil toto povolení, stálo však skoro 300 zlatých. Slavnost byla pečlivě připravována a pomoc poskytli i občané Vrchoviny, Třetí, Radostína, Kocourova a Sedlejovic. Slavnostní mše se konala 7. srpna 1842. Kaple však dlouho nevydržela – již roku 1864 vyhořela. Nová kamenná kaple v novogotickém stylu byla dokončena v roce 1867. V roce 1929 byl vysvěcen nový zvon, od té doby však kaple dlouho chátrala. V šedesátých a sedmdesátých letech se propadla střecha a na začátku devadesátých let stály pouze zdi vrcholové kaple. Iniciativou Hodkovické nadace však byla vyhlášena památkovou zónou a byly získány prostředky na její obnovu. Znovuvysvěcení proběhlo roku 2000 za přítomnosti biskupa Josefa Koukla. Celá nákladná oprava byla umožněna díky dotacím, sponzorským darům a příspěvkům občanů Hodkovic nad Mohelkou. Autora kaple se zjistit nepodařilo, kapli nechali postavit hodkovičtí občané.³²

Hřbitovní kaple

Hřbitovní kaple, objekt č. 55

Souřadnice: N 50.71234° (981); E 15.10705° (686); 618 m n.m.

Opravená kaple se nachází na hřbitově na Milířích v Rádle, pod Císařským kamenem. Je situovaná do pravého rohu u vchodu na hřbitov. Nové natření již začíná opadávat. Na věžičce čtvercového půdorysu se nachází křížek, zvon však chybí. Rok postavení kaple, jejího autora ani zřizovatele se zjistit nepodařilo.

Hřbitovní kaple, objekt č. 56

Souřadnice: N 50.69749° (983); E 15.11772° (685); 528 m n.m.

Hřbitovní kaple se nachází v zadní části hřbitova v Rádle, naproti vchodu. Nade dveřmi ve výklenku stojí kříž. Střešní krytina na některých místech chybí – střecha se propadá. Omítka je oprýskaná, některé cihly jsou obnažené a pod tlakem střechy vypadávají. Rok postavení kaple, jejího autora ani zřizovatele se zjistit nepodařilo.

³² Hodkovice nad Mohelkou (historie, památky a současnost), s. 35 - 36.

Hřbitovní kaple, objekt č. 57

Souřadnice: N 50.69703° (983); E 15.11776° (685); 526 m n.m.

Stará hřbitovní kaple se nachází v pravé části hřbitova v Rádle. Okolo kaple stojí nízký plůtek, nad vchodem do kaple jsou reliéfy dvou andělíčků, nad dveřmi německý nápis: „*Wer an mich glaubt, der wird ewig leben*“³³. Dveře do kaple byly v září roku 2007 vylomeny. Následně byly okna a dveře do kaple zataraseny. Interiér je bohatě zdoben, okna jsou skládaná. Rok postavení kaple, jejího autora ani zřizovatele se zjistit nepodařilo.

Hřbitovní kaple, objekt č. 58

Souřadnice: N 50.66316° (985); E 14.99893° (694); 340 m n.m.

Hřbitovní kaple se nachází na hřbitově v Českém Dubu. Na bočních stěnách se nacházejí sochy drážďanského mistra Franze Schwarze. Interiér kaple je zdevastovaný, ale barevné okno s německý nápisem: „*Die Todten werden gerichtet werden ein jeder nach seinem Werken*“³⁴ zůstalo téměř nepoškozeno. Pod kaplí se nachází hrobky Marty Thyll z roku 1950, Heleny von Schmidt z roku 1936 a několika dalších osob. Ke vstupu do kapličky vedou dvě schodiště. V jejich středu stojí pískovcová socha Panny Marie s Jezulátkem, z dílny drážďanského sochaře Franze Schwarze. Rok postavení kaple, jejího autora ani zřizovatele se zjistit nepodařilo.

Sochy, sousoší a morové sloupy

Socha sv. Petra, objekt č. 59

Souřadnice: N 50.66437° (986); E 15.08895° (688); 365 m n.m.

Barokní pískovcová socha sv. Petra se nachází před schody vedoucími ke kostelu v Hodkovicích nad Mohelkou. Socha stojí na pískovcovém podstavci a drží v ruce klíč – svůj atribut. Na podstavci je vyryt latinský nápis: „*EXCELSA PIOS PASCITO CIVES SOLVIT VINCULA REIS GAUDIA RANDEPOLI*“³⁵. O tuto sochu se od roku 2000 stará Hodkovická nadace - sdružení obyvatel Hodkovic nad Mohelkou. Rok postavení sochy, jejího autora ani zřizovatele se zjistit nepodařilo.³⁶

³³ Kdo ve mne věří, bude živ navěky.

³⁴ Mrtví budou souzeni, každý podle své práce.

³⁵ Nyní, nebešťane, ostříhej zbožné občany přinášející dary, uvolni pouta Randělopova.

³⁶ Informační tabule Hodkovické nadace u sochy.

Socha sv. Pavla, objekt č. 60

Souřadnice: N 50.66436° (986); E 15.08895° (688); 365 m n.m.

Barokní pískovcová socha sv. Pavla se nachází před schody vedoucími ke kostelu v Hodkovicích nad Mohelkou. Socha stojí na pískovcovém podstavci a drží v ruce Písmo – svůj atribut. Na podstavci je vyryt latinský nápis: „*VOTIS DIVE TUIS PAULE CLIENTES EX MERITISQUE TUIS GRATIA PROVENIAT*“³⁷. O tuto sochu se od roku 2000 stará Hodkovická nadace - sdružení obyvatel Hodkovic nad Mohelkou. Rok postavení sochy, jejího autora ani zřizovatele se zjistit nepodařilo.³⁸

Socha sv. Anny, objekt č. 61

Souřadnice: N 50.66626° (986); E 15.09174° (688); 362 m n.m.

Pískovcová socha sv. Anny s Pannou Marií v náručí z roku 1753 se nachází v Hodkovicích nad Mohelkou, pod náměstím, směrem na Jeřmanice. Stojí na bohatě zdobeném, přes tři metry vysokém podstavci, na jehož stěnách jsou reliéfy sv. Jakuba a sv. Jáchyma. Na přední straně podstavce jsou vyryty dva nápisy. První je latinský: „*TIMOR DOMINI DISCIPLINA SAPIENTIAE ET GLORIAM PRAECEDIT HUMILITAS*“³⁹, druhý německý: „*ZU GROSSERN LOBUND EHREN ST ANNA HABE ICH DIESE STATUE AUFERBAUEN ZULASSEN ENTSCHLOSSEN MICH THERESIA HIRSCH IN DER MAHLIGE BIERSCGREIBERIN ANNO 1753*“⁴⁰. Tuto sochu opravila kolem roku 2000 Hodkovická nadace – sdružení obyvatel Hodkovic nad Mohelkou. Autora sochy se zjistit nepodařilo.⁴¹

Sousoší sv. Luitgardy, objekt č. 62

Souřadnice: N 50.66774° (986); E 15.08654° (688); 376 m n.m.

Pískovcové sousoší sv. Luitgardy z roku 1750 se nachází v Hodkovicích nad Mohelkou, 50 metrů za kruhovým objezdem, směrem z Českého Dubu na náměstí v Hodkovicích nad Mohelkou. Uprostřed stojí socha sv. Luitgardy, vlevo sv. Jana, vpravo sv. Pavel. K sousoší vede čtrnáct pískovcových schodů. Stejná památka stojí i v Českém Dubu a v Osečné. Autorem je shodně Matyáš Braun a donátorkou představená ženského cisterciáckého kláštera ve Vídni (kterému v té době Hodkovice patřily) Regina. Více informací o sousoší se nalézá u objektu č. 12.⁴²

³⁷ Zahrnuj, sv. Pavle, své dobrodince dary a z tvých zásluh ať pochází milost.

³⁸ Informační tabule Hodkovické nadace u sochy.

³⁹ Pokora, strach z Boha a moudrost předčí slávu.

⁴⁰ K větší chvále a ke cti sv. Anny rozhodla jsem se postavit tuto sochu já, Terezie Hirschová, toho času pivovarnice roku 1753.

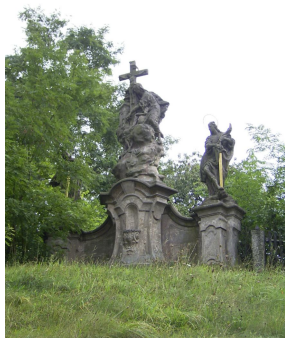
⁴¹ Informační tabule Hodkovické nadace u sochy.

⁴² Informační tabule Hodkovické nadace u sousoší.

Sousoší sv. Luitgardy, objekt č. 63

Souřadnice: N 50.65619° (986); E 14.99657° (694); 323 m n. m.

Barokní pískovcové sousoší z poloviny 18. století se nachází v Prouskově ulici v Českém Dubu. Sochy stojí na zdobeném pískovcovém podstavci Stejně sousoší stojí i v Hodkovicích nad Mohelkou a v Osečné. Autorem tohoto sousoší je shodně Matyáš Braun, zřizovatelem byla abatýše ženského kláštera ve Vídni. Více informací o sousoší se nalézá u objektu č. 12.

Podstavec sochy sv. Františka Xaverského, objekt č. 64

Souřadnice: N 50.69855° (983); E 15.11595° (685); 532 m n. m.

Kopřivami zarostlý (2008/08) pískovcový podstavec z roku 1741 se nachází 15 m před vchodem do kostela v Rádle. Na podstavci zůstal po soše jen zkorodovaný kovový čep. Podle původního nápisu, dnes již téměř nečitelného, byl tento sloup sv. Františka Xaverského zřízen rádelskou obcí v roce 1741. Soupis soch rychnovské farnosti z roku 1835 uvádí tento nápis na sloupu ve znění: „Zur größten Ehre Gottes und zur Ehre des heil. Franziskus Xav. Hat die Gemeinde diese Statue setzen laßen. 1741.“⁴³ V dalším, nedatovaném soupise soch se nachází informace, že socha, jež je zhotovena z pískovce a stojí na

vysokém sloupu, „se nachází u školy, těsně u cesty před Roßmeiselovým domem“ Podle tohoto soupisu sloup „byl renovován v r. 1880 z dobrovolných příspěvků mnoha rádelských dobrodinců“. Autora sochy se zjistit nepodařilo.⁴⁴

Socha sv. Jana Nepomuckého, objekt č. 65

Souřadnice: N 50.71355° (981); E 15.07418° (688); 498 m n. m.

Socha sv. Jana Nepomuckého se nachází u zdi kostela v Dlouhém Mostě. Socha stojí na vysokém kamenném podstavci. Socha byla nedávno obnovena, barevně (světle modře štola a límec, tmavě modře biret a pluviál, bílé kolárek a alba, žlutě límec alby a černě klerika) natřena, tabulka na podstavci chybí. Rok postavení sochy, jejího autora ani zřizovatele se zjistit nepodařilo.

⁴³ K větší slávě Boží a ke slávě svatého Františka Xaverského zřídila obec tuto sochu.

⁴⁴ *Mariánské, trojiční a další světecké sloupy a piliře*, s. 178.

Socha sv. Jana Nepomuckého, objekt č. 66

Souřadnice: N 50.66368° (986); E 15.08840° (688); 390 m n.m.

Pískovcová socha sv. Jana Nepomuckého z roku 1733 se nachází vlevo před hřbitovem v Hodkovicích nad Mohelkou, naproti farní budově. Na pískovcovém podstavci je latinský nápis: „*STATUA ISTA HONORI & VENRATIONI DIVI IONNAIS CONFESSORIS VIRGINIS MARTYRIS ERECTA A FERDINANDO KNOBLOCH p.t. CURATO LIBENA VENSIS*“⁴⁵ Autora sochy se zjistit nepodařilo, sochu nechal postavit hodkovický duchovní správce Ferdinand Knobloch.⁴⁶

Socha sv. Jana Nepomuckého, objekt č. 67

Souřadnice: N 50.66431° (986); E 15.09538° (687); 339 m n.m.

Pískovcová socha sv. Jana Nepomuckého se nachází v Hodkovicích nad Mohelkou, u potůčku u podjezdu dálnice, na křižovatce ulice Rychnovská s Pelíkovickou, v dolní části kdysi zvané Dolánky. Socha původně stávala asi o 100 metrů dál u mostu přes Mohelku v Sedmidomcích. Tato část města musela ustoupit výstavbě rychlostní komunikace. Proto se socha dvakrát stěhovala. Nejprve na pozemek domu č. p. 392 vedle staré silnice z Hodkovic na Prahu. Zde stála přes dvacet let. Při dalším rozšiřování rychlostní komunikace se toto místo stalo opět nevhodné. Proto se socha stěhovala podruhé. Socha byla zrestaurována a umístěna na dnešní místo u Mohelky. V červenci 2003 byl originál sochy odcizen. Dnes je na podstavci kopie originálu. Socha byla postavena na začátku 19. století neznámým lidovým sochařem, má pozlacenou svatozář a v pravé ruce drží kříž.⁴⁷

Mariánské sousoší, objekt č. 68

Souřadnice: N 50.66559° (986); E 15.09045° (688); 371 m n.m.

Mariánské sousoší z roku 1710 se nachází na náměstí v Hodkovicích nad Mohelkou, naproti kašně. Počátkem 18. století řádil v některých oblastech mor, a tak byly na mnoha místech budovány tzv. morové sloupy se sochou Panny Marie. Ve středu celého sousoší stojí korintský pískovcový sloup zakončený sochou Panny Marie, jež má u nohou pŕlmesíc a nad hlavou svatozář s hvězdami. Je postaven na kvádru, který má v předu latinský nápis: „*HANC MATRI DEI OFFERT PLEBS LIBENAVIENSIS*“⁴⁸ Na bočních stranách jsou latinské nápisy: „*VIRGO POTENS FORTIS CLEMENS PIA FIDELIS PROTEGE NOS*“⁴⁹ Na protější straně je vytesáno: „*A PESTE FAME BELLO ET INCENDIO VIRGO PIA NOS ERIPE*“⁵⁰ Na třech stranách podstavce je chronogram letopočtu 1710⁵¹ Na přední straně spodního kvádru je latinský nápis: „*RENOVATUM DONIS MILIERUM ANNO*

⁴⁵ Tuto sochu dal postavit na počest a k uctívání sv. Jana, vyznavače a mučedníka, Ferdinand Knobloch, hodkovický duchovní správce.

⁴⁶ Informační tabulka Hodkovické nadace.

⁴⁷ *Patron* 2006/2, str. 11.

⁴⁸ Tuto sochu věnují Matce Boží hodkovičtí občané.

⁴⁹ Panno mocná, silná, laskavá, zbožná, věrná ochraňuj nás.

⁵⁰ Moru, hladu, války a ohně zbav nás, Panno zbožná.

⁵¹ Např. A PESTE FAME BELLO ET INCENDIO VIRGO PIA NOS ERIPE.
M + L + L + I + C + D + I + V + I + I + I = 1710.

*DOMINI MDCCCLXX*⁵² Okolo sloupu je balustráda se šesti sochami. Vlevo je sv. Václav, Anděl strážce a sv. Vojtěch, napravo pak sv. Prokop, sv. Jan Nepomucký a sv. Florián. Nejprve byl postaven sloup a později balustráda a čtyřmi sochami. Socha Anděla strážce a sv. Jana byla umístěna ještě později. Morový sloup byl postaven roku 1710 sochařem z Kosmonos, nepochybně členem sochařské rodiny Jelínků, zřejmě Martinem Jelínkem. Poté mezi lety 1713 - 1717 balustráda, mezi lety 1718 – 1728 čtyři sochy (23. dubna 1728 jejich slavnostní vysvěcení). Dochovaly se zmínky o dokončení sloupu z let 1748 (tři nové sloupky), 1755 (schody) a 1775 (zbývající dvě sochy). Z dochovaných městských účtů a novodobých restaurátorských zpráv jsou patrné opravy sloupu a jeho okolí z let 1832, 1870 (rytce a malířem pokojů Johannem Haukem), 1908 (kostelním sluhou a malířem pokojů Karlem Koschkem, stavitelem Burdem a sochařem Buschkem), 1964 (restaurátory L.Šobrem a Mil. Smrkovským) a z roku 1994 (akademickým sochařem Michaelem Bílkem za spolupráce Jana Kubrického). Po druhé světové válce, v roce 1946 hrozilo sloupu, že bude odstraněn. Státní památkový úřad však návrh místního národního výboru, aby byl na místě sloupu znovuzřízen pomník T. G. Masaryka, a sloup přemístit ke kostelu, zamítnut. Podle Národního památkového ústavu je nutná údržba zeleně, která při volném vzrůstu hrozí zástinem balustrády, zvýšením vlhkosti kolem díla a rozhojněním mikroflóry na jeho povrchu. Národní památkový úřad také upozorňuje na časté útoky vandalů na sousoší zaměřené na urážení atributů světců i s jejich rukama.⁵³

Sousoší, objekt č. 69

Souřadnice: N 50.66183° (986); E 14.99744° (694); 329 m n.m.

Pískovcové sousoší loučení Krista s matkou z 18. století⁵⁴ se nachází v Českém Dubu, u cesty ke hřbitovu směrem od náměstí. Sousoší stojí na zdobeném dvoumetrovém podstavci, na zdi tvořené pískovcovými hranoly. Přesný rok postavení sochy, jejího autora ani zřizovatele se zjistit nepodařilo.

Morový sloup, objekt č. 70

Souřadnice: N 50.66067° (986); E 14.99563° (694); 325 m n.m.

Barokní pískovcový morový sloup z roku 1717 se nachází na náměstí v Českém Dubu. Na sloupu stojí socha Panny Marie. Na balustrádě stojí pět pískovcových soch světců - sv. Florián, sv. Jan Nepomucký, sv. František a sv. Roch, patron měst. Sloup dal postavit nejspíše Daniel Fiedler již v roce 1717 a sochu Panny Marie nechali postavit českodubští občané, nebo Daniel Fiedler později (1723), jako poděkování za ukončení morové epidemie a jako prosbu o ochranu města proti opětovnému požáru (poslední

⁵² Opraveno z darů žen r. 1870.

⁵³ Nápisy na sousoší; informační tabule Hodkovické nadace u sousoší; *Hodkovice nad Mohelkou (Historie, památky a současnost)*, s. 44 – 45; *Mariánské, trojiční a další světecké sloupy a pilíře v Libereckém kraji*, s. 202 – 207.

⁵⁴ *Sborník Severočeského musea*, s. 333.

požár byl roku 1713).⁵⁵ Opravováno bylo v roce 1840 sloupským štafírem a malířem Antonem Hellerem a sochařem Antonem Wagnerem, roku 1879 sochařem J.F. Elstnerem z Liberce, roku 1888 byl sloup obohacen o neogotickou litinovou mříž, roku 1929 byl nevhodně opraven firmou Ed. Arlt v Českém Dubu, roku 1965 ho opravila akademická sochařka Květa Kovářová a v roce 2002 proběhly opravy pod vedením akademického sochaře Jiřího Nováka. Autora morového sloupu se zjistit nepodařilo.⁵⁶

Socha, objekt č. 71

Souřadnice: N 50.68737° (984); E 15.09025° (687); xxx m n.m

Pískovcová socha na pískovcovém podstavci s reliéfy se nachází u ústí červené turistické značky v Záskalí, mezi čtyřmi lipami. Socha stojí v zrekonstruované, vybělené, žlutě natřené kapli. Vstup do kaple je zahrazen mříží. Rok postavení sochy, jejího autora ani zřizovatele se zjistit nepodařilo.

Socha Panny Marie Neposkvrněné, objekt č. 72

Souřadnice: N 50.68155° (984); E 15.05239° (690); xxx m n.m

Socha Panny Marie Neposkvrněné z roku 1778 se nachází v Bohdánkově na hlavní křižovatce. Okolo podstavce je ozdobný plot. Stojí na zeměkouli obtočené hadem, okolo hlavy svatozář se dvanácti hvězdami, nad hlavou stříška, na přední straně podstavce plastický kříž s Ježíšem. Na bocích jsou reliéfy dvou světců⁵⁷. Autora sochy ani jejího zřizovatele se zjistit nepodařilo.

⁵⁵ Jedná se o jednu z teorií, podle jiné byl sloup a socha postaveny společně v roce 1723. Na teorii postupné stavby poukazuje monogram FD a letopočet 1717 vyrytý na sloupu. Monogram FD se neztotožňuje se žádným z kameníků nebo sochařů té doby, proto je pravděpodobné, že je monogramem bohatého dubského obyvatele Daniela Fiedlera, vlastního v letech 1700 -1735 dům na náměstí, k jehož průčelí socha Panny Marie pohlíží.

⁵⁶ *Československo v památkách 12. – 20. století*, s. 40-41; *Mariánské, trojiční a další světecké sloupy a pilíře v Libereckém kraji*, s. 188 - 193.

⁵⁷ Světce se nepodařilo identifikovat.

Křížové cesty

Křížová cesta, objekt č. 73

Souřadnice: N 50.66265° (986); E 15.085820° (688); xxx m n.m.

Křížová cesta z roku 1820 se nachází za Hodkovicemi nad Mohelkou směrem na Vrchovinu, na Kostelním vrchu. Základní kámen k první kapli byl položen 1. srpna 1818 na podnět hodkovického občana Františka Ignáce Plannera, který na Kostelním vrchu odstoupil kus pole jako fundaci k postavení a udržování kaple. Přestože F. I. Planner záhy zemřel, stavba zdárně pokračovala a byla postavena i vrcholová kaple (viz objekt č. 54). V roce 1820 stálo již pět kapliček a vrcholová kaple. Od té doby se přes 20 let marně žádalo o vysvěcení, až tehdejší vikář J. Pazour prosadil toto povolení, stálo však skoro 300 zlatých. Slavnost byla pečlivě připravována a pomoc poskytli i občané Vrchoviny, Třtí, Radostína, Kocourova a Sedlejovic. Slavnostní mše se konala 7. srpna 1842. V roce 1929 (mimo jiných úprav) byly pořízeny nové obrazy zastavení do jednotlivých kapliček, namaloval je na plech pan Josef Ulrych z Radoňovic. Od tohoto data však křížová cesta pouze chátrala, statiku kapliček zastavení narušily kořeny vzrostlých stromů. V padesátých letech byly zničeny obrazy, v následujících dvaceti letech zchátraly střechy. Kapličky se pomalu rozpadávaly a byly demolovány, a tak na začátku devadesátých let zůstali stát zdi pouze dvou kapliček. Přesto Hodkovická nadace zahájila práce na obnovu křížové cesty a zastřešila nejméně poškozenou kapličku (viz první ilustrační obrázek). Vyhlášením památkové zóny byly získány prostředky na její regeneraci a tím mohly být z dotace postaveny tři nové kapličky (viz druhý ilustrační obrázek). Hodkovická nadace a pozdější Sdružení rodáků opravila ostatní kapličky (nyní jich stojí devět⁵⁸). Na vrcholu Křížové cesty byla obnovena Kalvárie (viz objekt č. 78), a tak mohlo být v roce 2000 provedeno za přítomnosti biskupa Josefa Koukla vysvěcení této památky. Celá nákladná oprava byla umožněna díky dotacím, sponzorským darům a příspěvkům občanů Hodkovic nad Mohelkou. Autora křížové cesty se zjistit nepodařilo.⁵⁹

⁵⁸ Původně jich bylo pravděpodobně čtrnáct (jako zastavení křížové cesty).

⁵⁹ Informační tabule Hodkovické nadace u křížové cesty, *Hodkovice nad Mohelkou (historie, památky a současnost)*, s. 35 -36.

Boží muka

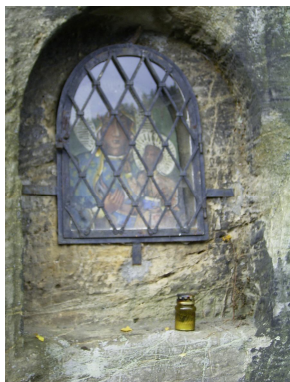
Boží muka s reliéfem ukřižování Krista, objekt č. 74

Souřadnice: N 50. 66993° (985); E 15.07734° (689); xxx m n.m

Boží muka z roku 1678 se nacházejí u levého kraje silnice, jeden kilometr za Hodkovicemi nad Mohelkou směrem do Petrašovic. Do roku 1761 stály poblíž sousoší sv. Luitgardy v Hodkovicích nad Mohelkou (viz objekt č. 62). Vpředu na postavci je vyryt rok 1761, vpravo 1678 a ze zadu je vyryt nápis: „Renovirt 1860 durch/IOS.DIRSCHMID/1966“. Je tedy patrné, že sloup nechal opravit Josef Dirschmid roku 1860, poté roku 1916 provedlo město opravu na vlastní náklady. Poslední restaurování monumentu proběhlo v roce 2001, kdy byl sloup osazen na nový základ. Autora

Božích muk, ani jejich zřizovatele se zjistit nepodařilo.⁶⁰

Ostatní sakrální stavby

Obraz Panny Marie, objekt č. 75

Souřadnice: N 50.67220° (985); E 15.09408° (688); 382 m n.m.

Obraz Černé matky Boží ve vytesaném výklenku se nachází u cyklostezky vedoucí z Jeřmanic do Hodkovic nad Mohelkou. Zamřížovaný a zasklený obrázek Panny Marie a Jezulátka je umístěn ve výklenku, vytesaném do pískovcové skály. Jedná se o vůbec první památku, kterou obnovila Hodkovická nadace. Stáří obrázku, jeho autora ani zřizovatele se zjistit nepodařilo.⁶¹

Podstavec s opracovaným kamenem, objekt č. 76

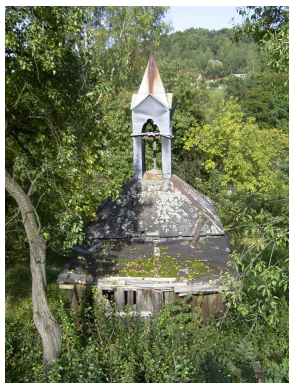
Souřadnice: N 50.71724° (980); E 15.06435° (689); 490 m n.m.

Opracovaný tmavý pískovec s reliéfem kříže stojící na světlém pískovcovém podstavci se nachází nad silnicí na Dlouhý Most, směrem z Doubí. Okolo stavby stojí čtyři sloupky a tři lípy, původně tam stávaly čtyři. Na podstavci, okolo nějž stojí železný plot, chybí deska s nápisem. Podstavec je zpevněn železnými pásky. Zřejmě se nejedná o původní složení objektu, protože vrchní pískovec je výrazně tmavší než podstavec. Rok postavení objektu, jeho autora ani zřizovatele se zjistit nepodařilo.

⁶⁰ *Mariánské, trojiční a další světecké sloupy v Libereckém kraji*, s. 208-209.

⁶¹ *Hodkovice nad Mohelkou (historie, památky a současnost)*, s. 36.

Zvonice, objekt č. 77

Souřadnice: N 50.72426° (980); E 15.12292° (685); 413 m n.m.

Zvonice se nachází ve Vratislavicích nad Nisou, v ulici Za Tratí, pod cestou, naproti domu č.p. 420, v ovocném sadu. V září roku 2008 byla na náklady MO Vratislavice nad Nisou opravena střecha a vežička, objekt byl natřen (ilustrační fotografie pochází ze září roku 2007). Rok postavení zvonice, jejího autora ani zřizovatele se zjistit nepodařilo.

Kalvárie, objekt č. 78

Souřadnice: N 50.66068° (987); E 15.08550° (688); xxx m n.m.

Kalvárie z roku 1820 se nachází na Kostelním vrchu nedaleko Hodkovic, směrem z Hodkovic nad Mohelkou na Vrchovinu. Byla postavena společně s křížovou cestou (viz objekt č. 73) a vrcholovou kaplí (viz objekt č. 54). Znovu byla obnovena byla v 90. letech 20. století. Tvoří ji tři dřevěné kříže s namalovanými postavami Krista se dvěma lotry. Autora kalvárie ani zřizovatele se zjistit nepodařilo.⁶²

Zvonice, objekt č. 79

Souřadnice: N 50. 66715° (986); E 15.05651° (690); xxx m n.m.

Novodobá dřevěná zvonice z roku 2004 se nachází v Petrašovicích na návsi. Na spodní části sloupu zvonice je reliéf sv. Františka Serafinského. Autorem zvonice je tesař Miloš Kořínek, zřizovatele se zjistit nepodařilo.⁶³

⁶² *Hodkovic nad Mohelkou (historie, památky a současnost)*, s. 35 - 36.

⁶³ *Československo v památkách 12. - 20. století*, s. 127.

4. Liberec (42)

Prosebné a ostatní kříže

Kříž, objekt č. 80

Souřadnice: N 50.73599° (978); E 15.10431° (686); 385 m n. m.

Barokní pískovcový polychromovaný kříž z roku 1725 se nachází v Proseči nad Nisou v Prosečské ulici, u křižovatky s Horní ulicí, mezi dvěma vzrostlými lipami. Kříž stojí na bohatě zdobeném hranolovitém pískovcovém podstavci. Pod křížem je reliéf plačící sv. Máří Magdalény. Při pohledu zepředu je zleva reliéf sv. Antonína Paduánského, zprava reliéf Jana Nepomuckého, vepředu na podstavci reliéf sv. P. Marie de Monte Carmel. Na zadní straně je vyryt rok 1725 a nápis "CHABEL". „Zřejmě se jedná o dílo některého turnovského „řezbáře“, snad Adama Fialy.“⁶⁴

Kříž, objekt č. 81

Souřadnice: N 50.73786° (978); E 15.10852° (685); 388m n.m.

Kovový kříž s korpusem na kamenném podstavci se nachází v Proseči nad Nisou před domem č.p. 161. Má ulomené jedno rameno. Ve spodní části kříže stojí soška Panny Marie. Pod korpusem visí ozdobná cedulka, nyní již bez nápisu. Rok postavení kříže, jeho autora ani zřizovatele se zjistit nepodařilo.

Kříž, objekt č. 82

Souřadnice: N 50.73186° (979); E 15.11220° (685); 391 m n. m.

Kovový kříž se nachází v Proseči nad Nisou, v Prosečské ulici, u domu č.p. 126. Kříž s korpusem stojí na kamenném podstavci. Na zašlém podstavci jsou bíle nasprejovaná písmena „LC“. Rok postavení, autora ani zřizovatele kříže se nepodařilo zjistit.

⁶⁴ Umění lidových tesařů, kameníků a sochařů v severních Čechách, s. 232.

Kříž, objekt č. 83

Souřadnice: N 50.73454° (979); E 15.10402° (686); 385 m n.m.

Železný kříž se nachází ve Vratislavicích nad Nisou, na soukromém pozemku u domu č.p. 500, za železničním přejezdem v ulici Prosečská. Kříž s korpusem a nápisem „POCHVÁLEN BUĎ JEŽÍŠ KRISTUS“ stojí na kamenném podstavci. V roce 1987 byl kříž zlomen spadlou větví ze stromu. Pan Vodsedálek, na jehož pozemku kříž stojí, jej v témže roce opravil a zaslepil otvor na držák na svíci. Nápis dal opravit svému příbuznému, malíři písma, p. Jaroslavovi Kavanovi z Jilemnice, č.p. 73. Rok zřízení kříže ani jeho autora se zjistit nepodařilo.⁶⁵

Kříž, objekt č. 84

Souřadnice: N 50.73179° (979); E 15.09768° (686); 498 m n.m.

Kovový kříž se nachází ve Vratislavicích nad Nisou, na Tyršově vrchu, u cesty nad fotbalovým hřištěm. Kříž s korpusem stojí na kamenném podstavci. Okolo kříže jsou nové lavičky a nad nimi mohutné lípy. Kříž je dvouramenný, ozdobný, spodní ramena jsou natřená šedou barvou. Kříž začíná zezadu rezivět. Rok postavení kříže, jeho autora ani zřizovatele se zjistit nepodařilo.

Ulomený kříž, objekt č. 85

Souřadnice: N 50.73786° (978); E 15.08184° (687); 440 m n.m.

Kamenný podstavec ke kříži, mírně pootočený vzhledem ke spodnímu podstavci, se nachází ve Vesci, na křižovatce ulice Vyhliďková a Chatařská, pod vzrostlou lípou. Kříž byl ulomen těsně nad podstavcem, zbyl pouze krátký a zkorodovaný výběžek na vrcholu podstavce. Nápis na podstavci je nečitelný. Z druhé strany podstavce je kovová konstrukce, zřejmě na svíci. Rok postavení kříže, jeho autora ani zřizovatele se zjistit nepodařilo.

Kříž, objekt č. 86

Souřadnice: N 50.74626° (978); E 15.09471° (686); 408 m n.m.

Kovový kříž se nachází ve Vratislavicích nad Nisou, na křižovatce ulice Nad Školou s Náhorní. Kříž stojí na kamenném postavci. Na kříži chybí korpus. Kříž byl před 15 lety natřen. Nápis na podstavci je přesprejován bílou barvou (září 2009). Rok postavení kříže, jeho autora ani zřizovatele se zjistit nepodařilo.

⁶⁵ Jindřich Vodsedálek.

Kříž, objekt č. 87

Souřadnice: N 50.75465° (976); E 15.11223° (685); 463 m n.m.

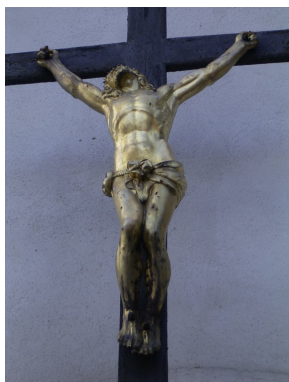
Kovový kříž se nachází na okraji Liberce, u hlavní silnice na Jablonec z Kunratické. Kříž s korpusem stojí na pískovcovém podstavci. Patrně byl poškozen spadlou větví a následně opraven. Některé prvky kříže jsou natřeny zelenou, nebo žlutou barvou. Rok postavení kříže, jeho autora ani zřizovatele se zjistit nepodařilo

Kříž, objekt č. 88

Souřadnice: N 50.75539° (976); E 15.07620° (687); 450 m n.m.

Kovový kříž se nachází na Nové Rudě v Liberci, na křižovatce U Rušičky, pod mohutnou lípou. Kříž s pozlaceným korpusem stojí na kamenném podstavci. K podstavci vedou tři schody. Pod křížem jsou barevné postavy. Na zadní straně kříže je vyrytý nápis s letopočtem - Kříž byl opraven roku 1810 Augustinem Tschörchem. Nápis na přední straně je nečitelný. Autora kříže ani jeho zřizovatele se zjistit nepodařilo.

Kříž, objekt č. 89

Souřadnice: N 50.77097° (974); E 15.05337° (689); 374 m n.m.

Kovový kříž se nachází u východní stěny Křížového kostela v centru Liberce. Kříž s pozlaceným korpusem stojí na pískovcovém podstavci. Nápis na podstavci je nečitelný, kříž i korpus reziví. Rok postavení kříže, jeho autora ani zřizovatele se zjistit nepodařilo.

Kříž, objekt č. 90

Souřadnice: N 50.79188° (971); E 15.14222° (682); 738 m n.m.

Kovový kříž z roku 1890 se nachází u hlavní silnice v Bedřichově nad obecním úřadem. Vyspravovaný kříž se zeleně natřeným rezivějícím korpusem stojí na kamenném podstavci. Na podstavci je vyryt letopočet 1890. Autora kříže ani jeho zřizovatele se zjistit nepodařilo.

Kříž, objekt č. 91

Souřadnice: N 50.80395° (970); E 15.03664° (689); 382 m n.m.

Kovový kříž se nachází u hlavní křižovatky v Krásné Studánce, u fotbalového hřiště. Kříž s korpusem stojí pískovcovém podstavci, mezi dvěma košatými stromy. Na postavci je německý nápis: „ZUR VEREHRUNG“⁶⁶. To byl účel zřízení kříže. Rok postavení kříže, jeho autora ani zřizovatele se nepodařilo zjistit.

Kříž, objekt č. 92

Souřadnice: N 50.74135° (977); E 15.06917° (688); 390 m n.m.

Kovový kříž z roku 1858 se nachází ve Vesci v Liberci, u autobusové zastávky Jeřmanická. Kříž stojí na pískovcovém podstavci, pod úrovní cesty na kamenité vyvýšenině mezi dvěma lípami. Okolo kříže jsou do země zapuštěny dva kamenné sloupky, původně tam stávali čtyři. Vyrytý nápis na podstavci je nečitelný, pouze letopočet udávající stáří kříže v jeho spodní části lze přečíst - 1858. Autora kříže ani jeho zřizovatele se nepodařilo zjistit.

Kříž, objekt č. 93

Souřadnice: N 50.74269° (976); E 15.09244° (686); 393 m.n.m.

Kovový kříž na kamenném podstavci se nachází za kostelem Nejsvětější Trojice ve Vratislavicích nad Nisou. Na podstavci je vybetonovaný kvádr, do nějž je zasazen kříž (2007/09). Městský obvod Vratislavice nad Nisou obnovuje park okolo kostela a při této příležitosti chystá odstranit betonový kvádr z podstavce a ukotvit kříž jiným, citlivějším způsobem. Na posprejovaném podstavci je vyryt německý nápis: „Ich bin die Auferstehung und das Leben.“⁶⁷ Rok postavení kříže, jeho autora ani zřizovatele se zjistit nepodařilo

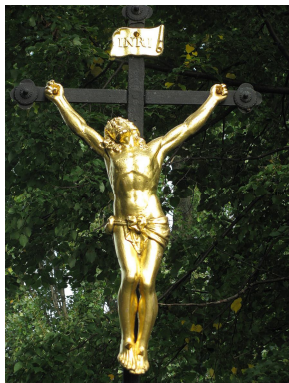
Kříž, objekt č. 94

Souřadnice: N 50.74295° (976); E 15.09225° (686); 392 m n.m.

Kovový kříž s korpusem na žulovém podstavci se nachází před kostelem Nejsvětější Trojice ve Vratislavicích nad Nisou. Podstavec nechal v září roku 2007 vyčistit městský obvod Vratislavice nad Nisou v rámci obnovy parku kolem kostela. Rok postavení kříže, jeho autora ani zřizovatele se zjistit nepodařilo

⁶⁶ K uctívání, ke chvále.

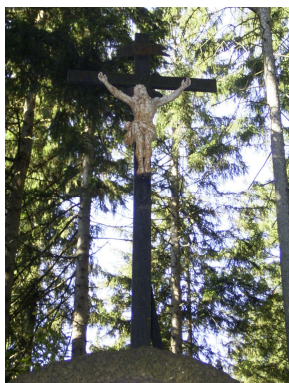
⁶⁷ Já jsem vzkříšení a život.

Kříž, objekt č. 95

Souřadnice: N 50.78825° (972); E 15.06524° (688); xxx m n.m
Opravený kříž z roku 1816 se nachází v Liberci - Ruprechticích, u kostela, na křížovatce ulic Markova a Vrchlického. Černě natřený kříž s korpusem stojí na pískovcovém podstavci. Korpus a tabulka s nápisem „INRI“ jsou pozlaceny. Na podstavci je špatně čitelný letopočet 1816. Nápis na podstavci je poměrně zachovalý, ale švabachem psaný a proto špatně čitelný. Autora kříže ani jeho zřizovatele se nepodařilo zjistit.

Poutní kříže

Poutní kříž, objekt č. 96

Souřadnice: N 50.77627° (974); E 15.15143° (682); 695 m n.m.
Kovový poutní kříž zřejmě z roku 1921 se nachází na konci křížové cesty, u studánky za bývalou Hašlerovou chatou v Bedřichově. Kříž s korpusem je zasazen do pískovcové skály, vlevo od studánky s léčivou vodou. Pod křížem ve výklenku stojí socha Panny Marie. Na podstavci je vyryt letopočet 1921, zřejmě rok postavení kříže. Zřizovatelem by mohl být Štefan Jantsch (syn Josefa Jantsche, který nechal v roce 1878 křížovou cestu vystavět), nebo jiný rodák. Autora kříže se zjistit nepodařilo.⁶⁸

Hřbitovní kříže

Hřbitovní kříž, objekt č. 97

Souřadnice: N 50.74936° (977); E 15.09367° (686); 410 m n.m.
Velký kovový kříž s pozlaceným korpusem na žulovém podstavci se nachází na hřbitově ve Vratislavicích nad Nisou. Kříž je situován do středu hřbitova, kam se také sbíhají čtyři lipové aleje. Nad korpusem je upevněna cedulka s nápisem „INRI“. Rok postavení kříže, jeho autora ani zřizovatele se zjistit nepodařilo.

⁶⁸ Informační panel u křížové cesty.

Hřbitovní kříž, objekt č. 98

Souřadnice: N 50.73332° (979); E 15.12302° (684); 451 m n.m

Kovový hřbitovní kříž z roku 1893 se nachází ve středu hřbitova v Proseči nad Nisou. Kříž s pozlaceným korpusem stojí na kamenném podstavci. Na jeho přední straně je deska s německým pozlaceným nápisem: „*Ich bin die Auferstehung und das Leben. Wer an mich Glaubt, der wird leben obgleich er gestorben ist.*“⁶⁹ Autora kříže ani jeho zřizovatele se zjistit nepodařilo.

Hřbitovní kříž, objekt č. 99

Souřadnice: N 50.80123° (971); E 15.05049° (689); 349 m n.m.

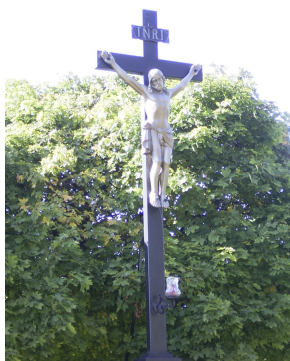
Kovový hřbitovní kříž se nachází uprostřed hřbitova v Radčicích. Kříž s korpusem stojí na žulovém podstavci. Na podstavci je deska s dvojjazyčným (česko-německým) nápisem: „*Našim mrtvým.*“ - „*Unseren toten.*“ Podstavec je seshora chráněn oplechováním, které také zabraňuje většímu praskání podstavce. Rok postavení kříže, jeho autora ani zřizovatele se zjistit nepodařilo

Hřbitovní kříž, objekt č. 100

Souřadnice: N 50.78880° (972); E 15.06212° (688); 419 m n.m.

Kovový hřbitovní kříž se nachází na hřbitově v Ruprechticích, pod Strážným kamenem v Liberci. Kříž s pozlaceným korpusem stojí na kamenném podstavci, naproti vchodu na hřbitov, 20 metrů před hřbitovní kaplí. Rok postavení kříže, jeho autora ani zřizovatele se nepodařilo zjistit.

Hřbitovní kříž, objekt č. 101

Souřadnice: N 50.79401° (971); E 14.99050° (693); 344 m n.m.

Opravený kovový hřbitovní kříž z roku 1887 se nachází ve středu hřbitova v Machníně v Liberci. Kříž s pozlaceným korpusem stojí na žulovém podstavci. Kříž byl „*obnoven byl roku 2001 díky daru Adolfa Wagnera, bydlícího v Machníně v letech 1922-1945.*“⁷⁰ Na přední straně podstavce je deska s dvojjazyčným (německo-českým) citátem z Bible, jehož česká verze zní: „*Ich weis, dass mein Erlöser lebt und dass ich am jüngsten Tage von der Erde auferstehen werde. Job. 19.25.*“ - „*Já vím, že můj Vykupitel je živ a jako poslední se postaví nad prachem.*“ Autora kříže ani jeho zřizovatele se zjistit nepodařilo.

⁶⁹ Já jsem vzkříšení a život. Kdo ve mě věří, i kdyby zemřel, živ bude na věky.

⁷⁰ Informační cedulka na zadní straně podstavce.

Kapličky

Kaplička, objekt č. 102

Souřadnice: N 50.73612° (978); E 15.11443° (685); 424 m n.m.

Chátrající kaplička z roku 1570 se nachází v Nebi v Proseči nad Nisou. Ještě z roku 1940 existují snímky kapličky v „plné kráse“. V následujících desetiletích však kaplička zchátrala natolik, že praskla (viz ilustrační foto), dveře byly odcizeny, interiér zničen, střechou zatýká dovnitř a oplechování je zrezivělé. Ani po roce 1989 se nikomu nepodařilo dát tento unikátní objekt do odpovídajícího stavu. Kaplička je v majetku města Jablonce nad Nisou. Autora kapličky ani jejího zřizovatele se zjistit nepodařilo.

Kaplička, objekt č. 103

Souřadnice: N 50.73058° (978); E 15.05869° (689); 407 m n.m.

Polorozpadlá kaplička, zřejmě z roku 1714, se nachází na rozhraní Doubí a Vesce v Liberci, u cesty mezi dvěma javory. Chybí jí dveře, na střeše je nová lepenka a na vrchní části kovová konstrukce. Uvnitř kaple zbyly skoby od obrazů, tři prázdné výklenky a modrá klenba. Některá plastická čísla letopočtu na kapličce chybí. Nyní je čitelná pouze část: „1708 – 1**4“ (září 2007). Výstavba kapličky tak nejspíše započala již v roce 1708. Autora kapličky ani jejího zřizovatele se zjistit nepodařilo.

Kaple

Kaple Panny Marie, objekt č. 104

Souřadnice: N 50.74409° (977); E 15.06137° (689); xxx m n.m.

Kaple se nachází po pravé straně hlavní silnice z Rochlic do Doubí, 300 metrů za železničním přejezdem v Rochlicích, před křižovatkou i před autobusovou zastávkou Hodkovická. Starý bílý nátěr opadává, zejména ve spodních rozích kaple (jsou vidět cihly). Šedá plechová střecha na několika místech mírně reziví. V kapličce jsou květiny, svíce a deska na zdi, na níž visí obrázek Panny Marie s Ježíškem. Rok postavení kaple, jejího autora ani zřizovatele se zjistit nepodařilo.

Kaple Panny Marie, objekt č. 105

Souřadnice: N 50.75629° (976); E 15.08150° (687); 404 m n.m.

Šestiboká kaple z roku 1991 se nachází na Nové Rudě v Liberci, v kopci na cestě od tramvajové zastávky ke Střední umělecké škole. Kaple byla postavena za spolupráce místních starousedlíků, zejména pana Hudíka, a následně vysvěcena františkánem Antonínem Kejdanou. Ke kapli vedou čtyři schody a vydlážděná cestička, okolí kaple je upravené. Vedle kaple stojí dvě lavičky. Vchod do ní je uzavřen ozdobnou mříží. V kapličce stojí socha Panny Marie.⁷¹

Hřbitovní kaple

Hřbitovní kaple, objekt č. 106

Souřadnice: N 50.74948° (977); E 15.09326° (686); 412 m n.m.

Hřbitovní kaple s kruhovým půdorysem se nachází na hřbitově ve Vratislavicích nad Nisou. Je situována do jeho levé části, na uměle vyvýšené místo. Pískovcové stěny jsou ve velmi dobrém stavu, stejně tak i střecha, která je nová. Rok postavení kaple, jejího autora ani zřizovatele se zjistit nepodařilo.

Hřbitovní kaple, objekt č. 107

Souřadnice: N 50.78897° (972); E 15.06207° (688); 419 m n.m.

Hřbitovní kaple se nachází na hřbitově v Liberci - Ruprechticích, pod Strážným kamenem. Stojí proti vchodu na hřbitov, 20 metrů za hřbitovním křížem. Vevnitř jsou uskladněny dřeva a trámy (2007/09). Střecha i pískovcové kvádry ze kterých jsou stěny složeny jsou v dobrém stavu. Rok postavení kaple, jejího autora ani zřizovatele se zjistit nepodařilo.

---

⁷¹ Václav Vaněk.

Sochy a sousoší

Socha sv. Václava, objekt č. 108

Souřadnice: N 50.73592° (978); E 15.09620° (686); 475 m n.m.

Pískovcová socha sv. Václava z 30. let 19. století se nachází na kopci mezi domy ve Vratislavicích nad Nisou na Tyršově vrchu. Socha v téměř životní velikosti stojí na žulovém, čtverhranném, asi dva metry vysokém postavci. Zakrývá a poškozuje ji mohutný jírovec, zřejmě vysazený zároveň s odhalením sochy, které nejspíše iniciovali ve 30. letech 19. století čeští občané.⁷² Socha je situovaná severovýchodním směrem, pohledem na Prosečský hřeben a levým bokem ke středu obce. Přesný rok postavení sochy, jejího autora ani konkrétního zřizovatele se zjistit nepodařilo.

Socha sv. Jana Nepomuckého, objekt č. 109

Souřadnice: N 50.76084° (975); E 15.06069° (688); 416 m n.m.

Pískovcová socha sv. Jana Nepomuckého z roku 1781 se nachází na kopci na Perštýně v Liberci. Socha stojí na pískovcovém podstavci na schodech. Na přední straně podstavce je vytesána prosba k sv. Janu Nepomuckému. Socha byla postavena na památku ukončení roční stávky tovaryšů plátenického a soukenického cechu a jejich návratu z Lužice do Liberce.⁷³ Autora sochy ani jejího konkrétního zřizovatele se zjistit nepodařilo.

Socha Panny Marie, objekt č. 110

Souřadnice: N 50.78014° (973); E 15.06306° (688); xxx m n. m.

Socha Panny Marie z roku 1719 se nachází v Liberci v Ruprechticích, u židovského hřbitova. Dal ji postavit, jak je patrné z nápisu na podstavci⁷⁴, Tobias Linke v roce 1719. Vpředu na podstavci je nápis z roku 1877: „Gib, o Mutter, Quell der Liebe, daß ich mich mit dir betrübe, flösze deinen Schmerz mir ein! Drück, o Heilige, die Wunden, die dein Sohn für mich empfunden, tief in meine Seele ein!“⁷⁵ Vzadu na podstavci jsou data oprav i s jejich donátory: 1775 (Johann Josef Knobloch (a nejspíše i jeho manželka) Anna Ludmila Knobloch dali sloup se sochou opravit), 1814 (majitelé pozemku

Josef Rohn a Marianna Rohn zadali opravu Florianovi Siegmundovi), 1848 (opravu zaplatil Josef Rohn mladší), 1877 (řeznická vdova Veronika Schöpferová dala opravit sloup a nechala vyřýt nápis ze Stabat mater - nápis je uveden výše v textu), 1916 (opravil sochu a sloup sochař Josef Senze mladší, nákladem libereckého lékárníka Josefa Ehrlicha, z podnětu zemského konzervátora). Autora sochy se zjistit nepodařilo.⁷⁶

⁷² Vratislavický zpravodaj 2006/8, s. 9 - 10.

⁷³ *Památky a plastiky Liberce*, s. 22 - 23.

⁷⁴ Zcela dole na podstavci je nápis: „Tobias Linke / 1719“.

⁷⁵ Matko pramene lásky, dej abych s tebou truchlil, naplňuj mě svou bolestí! Svěťice, vtiskni hluboce do mé duše rány svého syna, které pro mě cítil..

⁷⁶ *Mariánské, trojiční a další světecké sloupy a pilíře*, s. 235.

Socha sv. Jana Nepomuckého, objekt č. 111

Souřadnice: N 50.74353° (978); E 15.07877° (687); 380 m n.m.

Pískovcová socha sv. Jana Nepomuckého se nachází ve Vratislavicích nad Nisou, na křižovatce ulic Za Mlýnem s Lomovou, naproti domu z roku 1896, č. p.198. Socha s uraženou hlavou stojí na ozdobném pískovcovém podstavci. Na podstavci, který stojí na kamenných hranolech, jsou z boku reliéfy postav, zepředu je vyryt nápis, nyní téměř nečitelný. Rok postavení sochy, jejího autora ani zřizovatele se zjistit nepodařilo.

Mariánský sloup, objekt č. 112

Souřadnice: N 50.77101° (974); E 15.05321° (689); 363 m n.m.

Mariánský sloup z roku 1719 se nachází v zahradě za Křížovým kostelem v Liberci, na Novém Městě. Jeho autorství je přisuzováno Matyáši Braunovi. Základní kámen položil 3. května 1719 na Novoměstském náměstí⁷⁷ gallasovský vrchní inspektor Kristián Karl z Platze a Ehrentalu. Slavnostní vysvěcení proběhlo 16. května roku 1720. Na piedestalu na rozích podstavce, vybíhajících do čtyř světových stran, stojí sochy sv. Jana Nepomuckého, sv. Floriána, sv. Rocha a sv. Šebestiána. Nad těmito světci se tyčí z prostředku podstavce socha Panny Marie na zeměkouli obtočené hadem. Nápisy na podstavcích jsou nepůvodní a neúplné, jsou psány německy a vyplývá z nich autor sousoší, někteří autoři oprav a rok zřízení a provedení některých oprav. Sousoší bylo opravováno v letech 1740 (kamenickým mistrem Johannem Josefem Reimmerem z Hrádku), 1745, 1757 (kovářem Hansem Georgem Reichmannem), 1760 (týmž kovářem a zednickým mistrem Johannem Josefem Kunzem), 1774 (Franzem Hanelem), 1775 (větší oprava libereckým zednickým mistrem Josefem Kuntzem), 1806 (drobné klempířské práce provedeny), 1830 (větší oprava Augustinem Felgenhauerem). Sousoší na Novoměstském náměstí dle městského zastupitelstva překáželo, nesplňovalo svoji funkci a svým nepěkným vzhledem kazilo vzhled náměstí. Proto bylo v roce 1877 přemístěno doprostřed volného prostranství mezi křížovou cestu a kostel a následujícího roku bylo opraveno. Opraveno bylo v letech -1909, 1937 (firmou Josef Senze) a roku 1972 (akademickými sochaři Radkem Plachtou, Mojmírem Preclíkem a Jiřím Radou).⁷⁸

⁷⁷ Nynější Sokolovské náměstí.

⁷⁸ *Mariánské, trojiční a další světecké sloupy a piliře v Libereckém kraji*, s. 221 - 230.

Pozn. autora: Mezi lety 1745 – 1774 je uvedeno mnoho oprav sousoší, všechna však byla malého rozsahu (často oprava lucerny). V okolí Liberce se obvykle nezachovalo tolik listin zachycující opravy jako právě u tohoto sousoší, proto podrobný výpis oprav u tohoto sousoší mylně působí jako neobvykle časté.

Podstavec sochy, objekt č. 113

Souřadnice: N 50.74727° (977); E 15.05946° (689); 393 m n.m.

Pískovcový podstavec se nachází v Dukelské ulici v Rochlicích v Liberci. Ozdobný podstavec byl částečně poničen, v jeho spodní části je čitelný nápis „IHS“. Rok postavení sochy, jejího autora ani zřizovatele se zjistit nepodařilo.

Zbytek sochy, objekt č. 114

Souřadnice: N 50.73160° (979); E 15.12176° (685); 450 m n.m.

Zbytek sochy z roku 1744 se nachází na soukromém pozemku na křižovatce ulice Horní s ulicí U Zahradnictví v Proseči nad Nisou. Zbytek sochy stojí na kamenném podstavci. Z nápisu na podstavci je čitelný pouze rok 1744. Autora sochy ani jejího zřizovatele se zjistit nepodařilo.

Socha sv. Jana Nepomuckého, objekt č. 115

Souřadnice: N 50.74907° (978); E 15.08229° (687); 380 m n.m.

Pískovcová socha svatého Jana Nepomuckého z roku 1735 se nachází ve Vratislavicích nad Nisou, za plotem u domu č.p. 340 (Bar u Rudolfa II.), Socha v téměř životní velikosti stojí na bohatě tvarovaném pískovcovém podstavci. V archivu památkového ústavu je zdokumentovaná zcela shodná socha sv. Jana Nepomuckého⁷⁹. Pocházela z roku 1735, prvotně postavená u bývalé školy pod kostelem, v roce 1832 byla přemístěna k mostu přes Nisu a počátkem 20. století do výklenku nedaleko stojícího obytného domu č. p. 735. Ten byl v šedesátých letech zbořen a socha zmizela. Porovnáním této sochy z dochovaného obrázku lze konstatovat, že jsou od sebe k nerozeznání. Socha tedy byla přesunuta v šedesátých letech do ulice U Sila, do zahrady u domu č.p. 340. Autora sochy ani jejího zřizovatele se zjistit nepodařilo.⁸⁰

⁷⁹ Tato informace byla převzata z níže uvedeného zdroje, kde nebyl pramen nijak blíže upřesněn.

⁸⁰ *Vratislavický zpravodaj*, 2008/2, s. 7.

Křížové cesty

Křížová cesta, objekt č. 116

Souřadnice: N 50.77101° (974); E 15.05321° (689); 363 m n.m.

Křížová cesta se nachází v zahradě za Křížovým kostelem v centru Liberce. Obrazy jsou vsazeny do pískovcových kapliček. Křížová cesta čítá prvních třináct zastavení. Rok postavení křížové cesty, jejího autora ani zřizovatele se zjistit nepodařilo

Křížová cesta, objekt č. 117

Souřadnice: N 50.74279° (976); E 15.09237° (686); 394 m n.m.

Křížová cesta se nachází na kostele Nejsvětější Trojice ve Vratislavicích nad Nisou. Reliéfy křížové cesty jsou zasazeny do stěn kostela po jeho obvodu (kromě přední strany). Reliéfy jsou barevné, ohraničuje je dřevěný rám. Některá zastavení byla vandaly poničena. Rok postavení křížové cesty, jejího autora ani zřizovatele se zjistit nepodařilo

Křížová cesta, objekt č. 118

Souřadnice: N 50.77651° (974); E 15.15254° (682); 699 m n.m.

Opravená křížová cesta z roku 1878 se nachází na kraji lesa za hotelem Muráno – bývalou Hašlerovou Chatou v Bedřichově. *“Křížovou cestu dal postavit v roce 1878 na svém pozemku Josef Klampt. Sloupy lemovaly lesní cestu vedoucí do Liberce. Původní obrazy umístěné na sloupech byly malované na plechu v lidovém stylu. Studánku dal vyzdít a opatřit železným zábradlím mlynář z Hraničné Christian Hirschmann. Učinil tak na popud faráře Willhema Röslera poté, co se mu účinkem zde vyvěrající vody zlepšil zrak. Celé místo bylo upraveno a roku 1903 vysvěceno. Toto místo navštěvovali jednotlivci i celé skupiny poutníků, kteří přicházeli z dalekých míst. Aby se mohli poutníci občerstvit, postavil jmenovaný Josef Klampt před začátkem křížové cesty jednoduchý výčep. Jeho zeť Štefan Jantsch dal později přeložit křížovou cestu o něco výše, takže modlíci se poutníci nebyli již rušeni uživateli cesty. A na místě starého výčepu vystavěl Jantsch rázovitou horskou boudu. Místo bylo postupem času stále vylepšováno, přibývaly další výklenky pro sochy a sloupy se skříňkami pro obrázky. Před pomníkem je řada laviček. Na podzim roku 1996 se poutní místo dostalo nové slavnostní události. V největším z výklenků se objevil obraz Panny Marie – malba na plechu autorky Libuše Rydlové, a na původní sloupy*

*křížové cesty byly osazeny keramické reliéfy autora Reinholda Hüttmanna*⁸¹ Autora křížové cesty se zjistit nepodařilo.

Křížová cesta, objekt č. 119

Souřadnice: N 50.79443° (972); E15.07274° (687); 395 m n.m.

Křížová cesta z roku 1933 se nachází v Liberci - Ruprechticích, pod kostelem U Obrázku. V tomto roce dala Antonie Wildnerová na cestě ke studánce upravit křížovou cestu a vysázet kaštanovou alej.⁸² V srpnu roku 1998 byly staré rozbourané kamenné kvádry z křížové cesty nahrazeny dvanácti novými betonovými zastaveními, které namaloval František Flossmann. Poslední dva obrazy namaloval několik dní před svou smrtí. V dubnu 2000 dokončil Petr Hartig křížovou cestu dvěma betonovými zastaveními, do kterých zasadil zbývající dvě Flossmannem namalovaná zastavení.⁸³ Autora původní

křížové cesty se zjistit nepodařilo.

Ostatní sakrální stavby

Podstavec s modlitbou, objekt č. 120

Souřadnice: N 50.78300° (974); E 15.151114° (682); 710 m n.m.

Podstavec s modlitbou se nachází na modré turistické značce v Bedřichově, směrem k hotelu Muráno - bývalé Hašlerově chatě. Na podstavci je plastický kříž a deska s úryvkem modlitby: „...a odpusť nám naše viny, jako i my odpouštíme našim viníkům.“ Na podstavci stojí plastičtí andělé na ozdobné bráně. Rok postavení podstavce, jeho autora ani zřizovatele se zjistit nepodařilo

⁸¹ Informační panel u křížové cesty.

⁸² *Liberecký den*, 2002/č. 285, s. 8.

⁸³ <http://obrazek.rkc-lbc.cz/historie/nova.html>.

Kalvárijní sousoší, objekt č. 121

Souřadnice: N 50.79490° (972); E 15.07487° (687); xxx m n.m.

Polorozbožené pískovcové kalvárijní sousoší z roku 1807 se nachází na kopci v Liberci – Ruprechticích, v lese za kostelem U Obrázku.

V roce 1807 nahradilo původní dřevěný kříž. Současná podoba okolí ani zdánlivě nepřipomíná bývalé významné poutní místo. V dobách své největší slávy stála vedle sousoší i studánka a sousoší vypadalo následovně: balustráda, na jejíchž rozích stály klasicistní vázy. Ve středu byly dva podstavce s dvěma klečícími andílky. Uprostřed na zadní balustrádě stál vysoký podstavec, v jehož spodní části byla Matka Boží stojící na zeměkouli (dochovala se dodnes). Po obou

stranách byly nástavby a na nich vlevo socha Panny Marie a vpravo socha sv. Jana Evangelisty (dochovalo se pouze tělo bez hlavy). Vše bylo spojeno společnou římsou ve středu vykrouženou (zachovala se téměř celá), která tvoří podstavec kříže. Před spasitelem se vznášel sv. Duch a nad ním Bůh Otec. Pod křížem stála Marie Magdaléna, přesýpací hodiny, zeměkoule a had s umrlčí lebkou. Vzadu byl vyrytý věnovací nápis s rokem 1807 a zbytky malovaných nápisů po renovacích z let 1862 a 1877.⁸⁴ Autorem sousoší je Benedikt Herden z Martínkovic u Broumova, zřizovatele sousoší se zjistit nepodařilo.

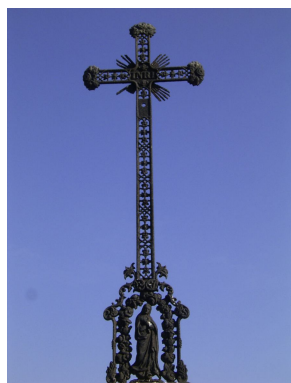
---

⁸⁴ Čtení kratochvilné o starém Liberci, s. 57-58.

5. Ostatní místa (9)

Prosebné a ostatní kříže

Kříž, objekt č. 122

Souřadnice: N 50.82846° (---); E 15.00432° (---); 377 m n.m.

Zdobný kovový kříž z roku 1865 se nachází v poli před Novou Vsí, směrem od Chrastavy. Kříž stojí na kamenném podstavci. Na podstavci je velice zachovalý, dlouhý, švabachem psaný (a proto téměř nečitelný) německý nápis. Jak je patrné z postavy, kříž dala roku 1865 postavit Anna Chrisler. Autora kříže se zjistit nepodařilo.

Kříž, objekt č. 123

Souřadnice: N 50.83850° (---); E 15.04492° (---); 387 m n.m.

Kovový kříž z roku 1892 se nachází za novou zástavbou, 50 m nad hlavní silnicí v Nové Vsi směrem do Mníšku. Kříž s korpusem stojí na kamenném podstavci. Vršek kamenného podstavce je oplechovaný. Na podstavci je špatně čitelný text, podle kterého kříž nechal postavit Franz Stár roku 1892, autora kříže se nepodařilo zjistit.

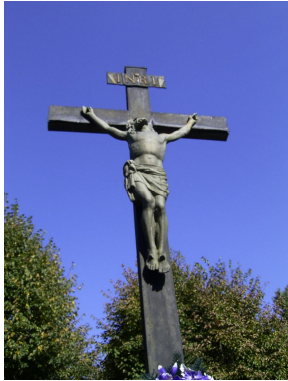
Kříž, objekt č. 124

Souřadnice: N 50.83163° (---); E 15.05559° (---); 397 m n.m.

Kovový kříž z roku 1897 se nachází v Mníšku u boku kostela. Kříž s pozlaceným korpusem stojí na pískovcovém podstavci. Na podstavci je německý nápis: „*Ich bin Auferstehung und das Leben, wer an mich glaubt, wird leben, wenn er auch gestorben ist! Joannes 11,25*“⁸⁵. Podle letopočtů na spodní části podstavce je kříž z konce 19. století, nejspíše z roku 1897. Autora kříže ani jeho zřizovatele se zjistit nepodařilo.

⁸⁵ Já jsem vzkříšení a život, kdo věří ve mne, i kdyby umřel, bude žít! *Jan 11,25.*

Hřbitovní kříže

Hřbitovní kříž, objekt č. 124

Souřadnice: N 50.81684° (---); E 14.97427° (---); 303 m n.m.

Kovový hřbitovní kříž z roku 1886 se nachází ve středu hřbitova v Chrastavě. Kříž s korpusem stojí na kamenném podstavci. Ke kříži se sbíhají hřbitovní cesty. Na podstavci je vyryto datum postavení - 3. 9. 1886. Autora kříže ani jeho zřizovatele se zjistit nepodařilo.

Kapličky

Kaplička, objekt č. 126

Souřadnice: N 50.81901° (---); E 15.07343° (---); 436 m n.m.

Kaplička se nachází ve Fojtce, mezi potůčkem a hlavní silnicí. Kaplička s netypickým tvarem má na straně k silnici na střeše kříž vyskládaný z břidlice. V interiéru jsou obrazy Panny Marie a Ježíše, kříž a lucerna. Rok postavení kapličky, jejího autora ani zřizovatele se zjistit nepodařilo.

Sochy a sousoší

Rozvaliny sochy sv. Jana Nepomuckého, objekt č. 127

Souřadnice: N 50.82791° (---); E 15.00217° (---); 371 m n.m.

Rozvaliny pískovcové sochy sv. Jana Nepomuckého z roku a podstavce se nacházejí v poli před Novou Vsí, směrem od Chrastavy. Tři části podstavce leží pod mohutným stromem, u polní cesty mezi poli. Na jednom podstavci je čitelný nápis, že socha (která zcela chybí) byla z roku 1879. Autora sochy ani jejího zřizovatele se zjistit nepodařilo.

Mariánský sloup, objekt č. 128

Souřadnice: N 50.81716° (---); E 14.96911° (---); 290 m n.m.

Mohutný pískovcový Mariánský sloup z roku 1732 se nachází na náměstí v Chrástavě. Náklady na stavbu byly zaplacený peněžní sbírkou mezi místními obyvateli. Na vrcholku dutého sloupu stojí socha Panny Marie a okolo ní sedí čtyři putti⁸⁶. O patro níže stojí 8 světců v životní velikosti: sv. Jan Nepomucký, sv. Antonín Paduánský, sv. Vavřinec, sv. Florián, sv. Vít, sv. Václav, sv. Šebestián a sv. Josef. Sousoší bylo opravováno v letech 1832 (zdejší malířem a štafírem Michaellem Kandlerem, podle nákresů jeho děda bylo dílo postaveno) 1833 (Wenzlem Kandlerem, kremžskou bělobou natřel všechny sochy), 1881 (štafírem C. Damianem Wernerem z Liberce), 1902 (zdejší sochařem Augustem Burdem, který opravoval i morový sloup v Hodkovicích nad Mohelkou v r. 1908), v r. 1915 bylo kultivováno bezprostřední okolí do podoby parčíku se stromy. Další opravy proběhly v letech 1973-1974 (akademickými sochaři Radkem⁸⁷ Plachtou a Mojmírem Preclíkem s akademickým malířem Jiřím Radou) a roku 1994 (akademickými sochaři Michaellem Bílkem (spolupracoval na opravě morového sloupu v Hodkovicích nad Mohelkou v témže roce) a Bohumilem Zemánkem). Autora sousoší se zjistit nepodařilo.⁸⁸

Mariánský sloup, objekt č. 129

Souřadnice: N 50.70335° (---); E 14.80119° (---); xxx m n.m.

Pískovcový sloup se sochou Panny Marie a sochami světců z roku 1732 se nachází na náměstí ve Stráži pod Ralskem. Na balustrádě stojí sochy sv. Floriána, sv. Jana Nepomuckého, sv. Šebestiána a sv. Prokopa. Na podstavci u paty sloupu dva andělé. V předu na podstavci nápis (gronogram): "DEO GRATIAS / MARIAE VIRGINI / PRO CESSANTE / LVE PESTIFERA / PIE AGVNT / WARTENBER / GENSES". Jak vyplývá z nápisu na sloupu, sloup byl postaven na poděkování za ochránění Stráže před morem. Roku 1682 (viz chronogram) byla postavena kaple ke cti Početí Panny Marie. Ta však byla roku 1726 nahrazena sochou Neposkvrněného početí Panny Marie a byly také obohacena o sochy strážských patronů, tj. sv. Florián, sv. Jan Nepomucký, sv. Šebestián a sv. Prokop. Původní socha byla postavena na rozvojení Hamerské a Svěbořické ulice, kde se nachází ještě dnes. Další známé opravy sloupu a soch na balustrádě proběhly v letech 1835, 1881, 1930. Poslední restaurování provedli K. Čermák a V. Turský v roce 1959. Na sochách jsou patrná četná mechanická poškození a dotmelování těchto poškození. Části soch jsou uražené, popř. dotmelené Autora sloupu se zjistit nepodařilo.⁸⁹

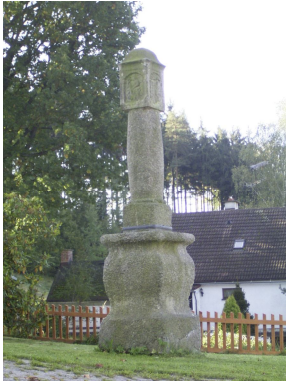
⁸⁶ Nahé dítě podobné andílku, ale bez křídel. (*Encyklopedický slovník*, s. 42).

⁸⁷ Radko

⁸⁸ *Mariánské, trojiční a další světecké sloupy a pilíře v Libereckém kraji*, s. 214 – 220.

⁸⁹ *Mariánské, trojiční a další světecké sloupy a pilíře v Libereckém kraji*, s. 129 - 135.

Boží muka

Boží Muka, objekt č. 130

Souřadnice: N 50.76001° (---); E 15.16176° (---); 552 m n.m.

Pískovcová Boží muka z konce 17. století se nacházejí u hlavní silnice v Loučné nad Nisou. Boží muka stojí v udržovaném parčíku před kapličkou. Vzadu na kapličce jsou zcela nečitelné zbytky nápisu (několik torz písmen). Vpředu na kapličce je reliéf Nejsvětější Trojice, vpravo reliéf Panny Marie a sv. Josefa s holubicí Ducha svatého a Bohem Otcem. Vlevo na kapličce je reliéf sv. Jana Křtitele. První dochovaná písemná zmínka o tomto sloupku pochází z roku 1836, ze soupisu soch jablonecké farnosti z téhož roku. Sloup byl podle tohoto soupisu zřízen Danielem Fleischmannem, na pozemku Franze

Fleischmanna č. 10. V roce 1999 obec Janov nad Nisou požádala o povolení přemístit sloupek z jeho dosavadního místa při státní silnici k Janovu nad Nisou na rozcestí k Hraničné do parčíku před kostelíkem v Loučné nad Nisou, tedy do vzdálenosti zhruba 100m od původního umístění sloupku. Okresní úřad v Jablonci nad Nisou i Památkový úřad v Ústí nad Labem se k této žádosti vyjádřili kladně, načež ministerstvo kultury 13. července 1999 požadované povolení udělilo. Při přemístění proběhlo zároveň očištění od mikrovegetace a nepůvodních cementových vysprávek. V současnosti jsou reliéfy těžko rozeznatelné, roztržená patka sloupu je zajištěna železnou sponou. Autora Božích muk ani jejich zřizovatele se zjistit nepodařilo.⁹⁰

---

⁹⁰ *Mariánské, trojiční a další světecké sloupy a pilíře v Libereckém kraji*, s. 174.

Závěr

Kříže se zpravidla vyskytují u silnic (na bývalých rozhraních mezi poli), často i na křižovatkách cest. Ve většině případů rostou okolo kříže čtyři, dva, nebo již jen jeden strom, často se jedná o národní strom – lípu. Stromy poskytovaly modlícím se stín a ochranu před deštěm. Stromy také tvoří ochranný prostor okolo kříže a chrání ho před nepříjemnými povětrnostními vlivy. Bohužel nezdědkakdy se setkáváme s křížem poškozeným právě stromem nebo větví. V minulých staletích se lidé jdoucí do práce na pole u křížů zastavovali, aby setrvali v modlitbě. Stejně tak činili v poledne při modlitbě „Anděl Páně“ a večer při návratu z pole.

Sochy, sousoší a morové sloupy lidé stavěli na podobných místech jako kříže, pouze okolo nich nevysazovali tak často stromy. Nejčastěji ztvárňovaným světcem je sv. Jan Nepomucký spolu s Pannou Marií (nejčastěji na sousoších a na morových sloupech). Sv. Jan Nepomucký je považován již 400 let za jednoho z patronů českých zemí, je také patronem vodních řemesel a symbolem mlčenlivosti, spolehlivosti a odvahy. Panna Maria je patronkou Evropy a také přímělkyní u Boha a laskavou prostřednicí mezi věřícími a Bohem. Mimo sv. Jana Nepomuckého a Panny Marie byly také často stavěny sochy patronů měst a panství.

Křížové cesty byly hojně budovány v těsné blízkosti kostelů nebo míst se zázračnými účinky.

Kapličky bývají na okrajích vesnic, měst a na cestách mezi nimi. Zřejmě v minulých staletích se i u nich lidé zastavovali, aby chvíli setrvali v modlitbě před prací na poli, po práci a v poledne při modlitbě „Anděl Páně“. Vystavění však bylo o mnoho nákladnější než stavba kříže, i proto není tak častá. Kaple jsou nejčastěji zasvěceny Panně Marii.

Hřbitovní kaple bývají situované ke zdi hřbitova, není výjimkou umístění v rohu hřbitova. Hřbitovní kříže nalézáme vždy uprostřed hřbitova a sbíhají se k němu čtyři cesty. Tyto kříže jsou vždy velké (cca 5 – 8 m) v porovnání s ostatními kříži (cca 1 – 2 m). Ve většině případů byly vystavěny okolo roku 1900 a často se opakující nápis na podstavci v překladu zní: „Já jsem vzkříšení i život. Kdo věří ve mne, i kdyby umřel, živ bude navěky“ - Ježíšova slova zachycena v Janově evangeliu.

Za pomoci GPS souřadnic uvedených u každého objektu lze na mapě určit jeho přesnou polohu. Např. na internetové stránce www.mapy.cz lze zadat souřadnice ve tvaru ****.****N, *.****E**, přičemž hvězdičky nahrazují souřadnice. Následně se na mapě objeví šipka směřující na místo, kde se nachází objekt. Lze si vybrat mezi zobrazením klasické mapy, letecké mapy, nebo jejich kombinací.

Bohužel se nepodařilo včas navázat osobní kontakt se členy Spolku Patron (spolek přátel, znalců a ochránců drobných památek Jizerských hor), a proto nemohly být v práci ve větší míře použity jejich zkušenosti a znalosti.

Většina drobných sakrálních staveb zůstává veřejností nepovšimnuta. Existují však spolky mapující tyto odkazy minulosti. Ve spolupráci s městem se je někdy daří i opravovat a uchovávat pro současnou i budoucí generaci. Nezřídka se stává, že město neví o svých památkách. Proto jsou důležití nadšenci a různé spolky, které tyto chybějící informace městu rádi poskytnou.

Mají-li si lidé těchto památek všimnout, musí se zvýšit informovanost lidí o nich. Názorným příkladem je Hodkovická nadace. Ta je opravuje a zároveň o nich zpravuje veřejnost pomocí informačních cedulek přímo u památky. Také městský obvod Vratislavice nad Nisou zahájil jejich opravy ve svém katastru. Častějším obrazem je však nezáměr města o chátrající památky. Zájem však mohou vzbudit občané všímající si jich a upozorňující na jejich špatný technický stav. Dalším dobrým příkladem jsou lidé starající se o památky na svých (soukromých) pozemcích. Bohužel ne všichni (zejména ti, kteří se do domu, v jehož blízkosti se socha nebo kříž nachází nastěhovali až v dospělosti) jim věnují dostatečnou pozornost a starají se o ně.

Nebylo možné zmapovat všechny drobné sakrální stavby na Liberecku a tak práce neobsahuje jejich úplný výčet, ani to nebylo jejím cílem. Sto třicet objektů je však reprezentativním zástupcem těchto památek, ukazujícím, že kříže, sochy, kapličky a jiné objekty jsou v našem okolí zastoupeny v hojné míře a čekají na naši pozornost.

Prameny a literatura

- BENEŠ, Ivan, *Ještěd a okolí – soubor turistických map*, 1. vyd. Praha: n.p. Kartografie 1974.
- EDEL, Tomáš, *Českosudsko v památkách 12. – 20. století*, 1. vyd. Český Dub: Podještědské muzeum 2006.
- FIŠAR, Miroslav, *Hodkovice nad Mohelkou (historie, památky a současnost)*, 1. vyd. Hodkovice nad Mohelkou : Městský úřad Hodkovice nad Mohelkou: Sdružení rodáků a přátel Hodkovic n.M., 2001.
- HEROUT, Jaroslav, *Století kolem nás*, 5. vyd. Praha a Litomyšl: nakladatelství Ladislav Horáček – Paseka 2001. ISBN 80-7185-389-5.
- HOLEČKOVÁ, Ema, *Češi a Němci v kraji Karoliny Světlé*, 1. vyd. Praha: Nakladatelství Vyšehrad, spol. s.r.o. 1997.
- JELÍNEK, František, *Vratislavické vzpomínání*, 1. vyd. Liberec: Městský obvod Liberec – Vratislavice nad Nisou 2000.
- Katastrální úřad v Liberci, *Základní mapa ČR: 03-312 Všelibice*, 2. vyd. Praha: Český úřad zeměměřičský a katastrální 1994.
- Katastrální úřad v Liberci, *Základní mapa ČR: 03-321 Český Dub*, 4. vyd., Praha: Český úřad zeměměřičský a katastrální 1994.
- KAVÁN, Miroslav, *Sborník Severočeského musea, společenské vědy – Historia 4*, 1. vyd. Liberec: Severočeské krajské nakladatelství 1964.
- Kolektiv autorů, *Encyklopedický slovník*, 1. vyd. Praha: Odeon 1993, ISBN 80-207-0438-8.
- Kolektiv autorů, *Kamenné kříže Čech a Moravy*, 1. vyd. Praha: Argo 1997, ISBN 80-7203-157-0.
- KROPÁČEK, Jirí, *Severní Čechy, krajina, historie, umělecké památky*, 1. vyd. Panorama, 1981.
- LEMAITRE, Nicole; QUINSON Marie-Thérèse; SOT, Véronique, *Slovník křesťanské kultury*, 1. vyd., Praha: Garamond 2002
- MALÁ, Lenka. *Liberecký den*, 2002 (roč. 10), č. 285, str. 8.
- NEJEDLÝ, Vratislav; ZAHRADNÍK, Pavel, *Mariánské, trojiční a další světecké sloupy a pilíře v Libereckém kraji (okresy Česká Lípa, Jablonec nad Nisou, Liberec a Semily)*, 1. vyd. Praha: Nakladatelství Jalna 2003, ISBN 80-86234-31-2.
- NEVRLÝ, Miroslav, *Kniha o Jizerských horách*, 3. vyd. Janov nad Nisou: CIVITAS 1996.

PETROSILLO Piero, *Křesťanství od A do Z*, 1. vyd. Kostelní vydří: Karmelitánské nakladatelství 1998, ISBN 80-7192-365-6

PRECLÍK, Vladimír, *Kameny pokání*, 1. vyd. Praha 1992: nakladatelství Melantrich.

ŘEHÁČEK, Marek, *Vratislavice nad Nisou*, 1. vyd. Liberec: Kalendář Liberecka 1997.

SCHEYBAL, Josef Václav; SCHEYBALOVÁ, Jana, *Lidová kultura severních Čech*, 1. vyd. Liberec: nakladatelství Roman Karpaš 2006.

SCHEYBAL, Josef Václav; SCHEYBALOVÁ, Jana, *Umění lidových tesařů, kameníků, a sochařů v severních Čechách*, 1. vyd. Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství 1985.

SCHWARZ, Inge, *Maffersdorf*, 1.vyd. Kempten: Repro Service Schmidt 1995.

Sdružení obcí podještědí, *Karolinka : podještědský měsíčník*, ročník 13 (r. 2006), č. 7-8.

Spolek přátel pomníčků a památných míst Jizerských hor, *Patron: informace přátel pomníčků a památných míst Jizerských hor*, roč. 18 (r. 2007), č. 2, 4.

Spolek přátel pomníčků a památných míst Jizerských hor, *Patron: informace přátel pomníčků a památných míst Jizerských hor*, roč. 17 (r. 2006), č. 1, 2, 3.

TALLER, Ivan, *Čtení kratochvilné o starém Liberci*, Díl I., 1.vyd. Liberec: Kalendář Liberecka 1996.

TOMANOVÁ, Kateřina, *Památky a plastiky Liberce*, 1.vyd Liberec: Česká beseda v Liberci 1989.

Zeměměřičský úřad, *Základní mapa ČR: 03-134 Křižany*, 5. přepracované vyd. Praha: Český úřad zeměměřičský a katastrální 2007.

Zeměměřičský úřad, *Základní mapa ČR: 03-143 Liberec*, 5. přepracované vyd. Praha: Český úřad zeměměřičský a katastrální 2008.

Žaket, *Jizerské hory – turistická mapa*, 1.vyd. Praha: kartografické vydavatelství ŽAKET, ISBN 80-7233-141-8.

<http://obrazek.rkc-lbc.cz/historie/nova.html>

Ústní zdroje

Zdeněk Buriánek, člen spolku Patron, Český Dub.

Václav Vaněk, trvalý jáhen ve farnosti Vratislavice nad Nisou.

Jindřich Vodsed'álek, vratislavický rodák, Vratislavice nad Nisou.